

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

26 februari 1969

54e jrg.

No. 2684

Versijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Drs. J. P. Pronk:

Naar aanleiding van Brugman .. 197

H. L. F. Verbraak:

„Pensioen Voor Allen”: ei van
Columbus? 199

Drs. J. Th. Adolfse:

Industriefinanciering in ontwikke-
lingslanden 203

Prof. Dr. S. J. Loccufier:

De nationale en regionale econo-
mische groei in België 207

Economisch - statistische
berichten 212

Uit de tijdschriftenmap .. 213

Geld- en kapitaalmarkt. 215

Mededelingen 216

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Naar aanleiding van Brugman

Het artikel van Professor Brugman over „de illusie van de ontwikkelingshulp” (*Hollands Maandblad*, december 1968) heeft veel stof doen opwaaien. Vooral nadat de *NRC* er ruimere bekendheid aan had gegeven door het in haar wekelijks bijvoegsel van 11 januari 1969 over te nemen kwamen er nogal wat reacties los. Deze waren niet alleen afkomstig van de door Brugman gekritiseerde „prekers van ontwikkelingshulp”, maar ook van diegenen die het altijd al gedacht hadden en zich nu in hun overtuiging gesteund voelden door een hooggeleerde. Wat dat betreft heeft Brugman succes gehad met zijn poging het Nederlandse volk aan te sporen „nog eens goed na te denken”.

Brugman heeft zich daarmee overigens gelukkig niet tevreden gesteld. Hij blijft actief deelnemen aan de discussie en heeft reeds een aantal zijner critici van repliek gediend. Zo voorzag hij in het januari-nummer 1969 van het *Hollands Maandblad* een vijftal commentaren (van Aad Nuis, P. van 't Veer, C. J. Stigter, René A. H. Vos en J. N. Scholten) elk van een afzonderlijk antwoord, terwijl hij in de *NRC* van 13 februari jl. inging op het tegenartikel van Prof. Linnemann dat verschenen was in de *NRC* van 9 februari. De verschillende standpunten komen daardoor beter uit de verf.

De door Brugman gestimuleerde opleving in de discussie over het voor en tegen van ontwikkelingshulp maakt het zinvol om op zijn argumentatie in te gaan, hoe men overigens over de door hem ontwikkelde visie moge denken. Zo zal men deze niet meer kunnen afdoen als die van een schoenmaker welke zich niet bij zijn leest heeft gehouden; zijn woorden lijken immers, geheel overeenkomstig zijn bedoeling, enige politieke relevantie te verkrijgen. Wij zullen er daarom serieus op ingaan.

Maar alvorens dat te doen twee opmerkingen vooraf. De eerste is dat de prestatie van Brugmans artikel wel buitengewoon groot is. Ontwikkelingshulp, aldus Brugman, „is bijna een heilig huisje geworden waarover men niet spreekt of, als men dat doet, op de galmende toon waaraan ons preekzieke volk nu eenmaal verknocht lijkt. Het is daarom, geloof ik, hoog tijd dat de ontwikkelingshulp eens kritisch, ontdaan van haar sacraal karakter, wordt besproken”. De *NRC* was kennelijk ook deze mening toegedaan, getuige het feit dat de plaatsing van het artikel van redactiewege werd gemotiveerd met het argument dat de serieuze discussie over ontwikkelingshulp tot dusverre in feite slechts tussen voorstanders van deze hulp was gevoerd, terwijl openlijk verzet tegen deze hulp eigenlijk alleen maar uit de Koekoekhoek kwam, wat nauwelijks als een serieuze discussie kon worden beschouwd. Dit nu is ten enenmale onwaar. Wie de laatste jaren de ontwikkeling in het Nederlandse denken over de Noord-Zuid verhouding heeft gevolgd, weet dat er met name na het verschijnen van het artikel van Prof. Wertheim in de *Nieuwe Stem* in 1967 („Ontwikkelingshulp als neokolonialisme”) vanuit linkse kringen — maar daarin is de *NRC* nooit erg goed ingevoerd geweest — zeer veel fundamentele bezwaren tegen ontwikkelingshulp zijn geuit. Die bezwaren zijn nooit onder stoelen of banken gestoken. De in november 1968 aan de meeste Nederlandse universiteiten en hogescholen georganiseerde Derde Wereldweek stond helemaal in dit teken en de politieke relevantie van deze bezwaren lijkt eerder toe dan af te nemen. Bovendien is er daarnaast tussen de voorstanders van ontwikkelingshulp zó'n serieuze discussie gevoerd over de functie van de hulpverlening, dat het van weinig onderscheidingsvermogen getuigt wanneer dit alles wordt afgedaan met woorden als: galmend, preekziek, niet-kritisch en sacraal.

De tweede opmerking vooraf is, dat Brugman er verstandig aan heeft gedaan zich aan het begin van zijn artikel te presenteren als een niet-expert. Als zodanig kon hij zich een aantal feitelijke onjuistheden en generalisaties veroorloven die de lezer de wenkbrauwen soms flink doen fronsen. Wij gaan daarop echter niet in, te meer omdat dit in andere commentaren reeds min of meer uitvoerig geschiedde.

Deze beide opmerkingen vooraf werden niet bedoeld als een fundamentele aanval op Brugmans opvattingen. Integendeel, ook wie zou wensen dat Brugman zich vooraf nog iets beter had geïnformeerd, zal bij een nadere analyse van zijn artikel moeten toegeven dat de pretenties, de generalisaties en de feitelijke onjuistheden los staan van de hoofdlijnen van het betoog. Over die hoofdlijnen zullen we het daarom hebben.

De diagnose is duidelijk. Ontwikkelingshulp is, aldus Brugman, een twijfelachtige zaak, waarvan zelfs de premissen vals zijn. Ontwikkelingshulp is eigenlijk een lapmiddel, dat de kwaal verergert omdat de werkelijke genezing erdoor wordt uitgesteld. Om zoveel geld uit te geven voor iets dat zo slecht waar te maken valt is gevaarlijke dwaasheid, een blunderen in het groot.

Let wel: dit is de conclusie van een artikel waarin een wetenschapsman, die van mening is dat een bepaald onderwerp eindelijk eens kritisch moet worden besproken, de ondeugdelijkheid van andermans argumenten tracht aan te tonen. Daar moet je dan wel in geslaagd zijn, wil je tot zo'n expliciete conclusie komen. Laten wij eens nagaan of

dat inderdaad het geval is: Daartoe vatten we de essentie van zijn betoog kort samen.

1. In materieel opzicht hebben de koloniale regimes, objectief gezien, niet slecht gefunctioneerd. Tot de voordelen voor de ontwikkelingslanden van het koloniale systeem behoorde dat op grote schaal kapitaal en kennis zijn verschaft, die voor de economische ontwikkeling van de betrokken landen zeer belangrijk zijn geweest. Deze bron van kapitaal en kennis is door de beëindiging van de koloniale systemen opgedroogd.

2. Na de verkrijging van hun onafhankelijkheid wilden de ex-koloniën zelf hun prioriteiten bepalen en — wat belangrijker is — zij gingen doeleinden nastreven die niet in de eerste plaats economisch waren. De economische groei kwam en komt niet meer op de eerste plaats. Politieke doeleinden ontvingen een hogere prioriteit; de economie werd daaraan ondergeschikt.

3. Ontwikkelingshulp, d.w.z. het gratis ter beschikking stellen van kapitaal en kennis, zal niet tot het beoogde doel leiden. Het verschaffen van ontwikkelingshulp ter bereiking van een economisch doel aan landen waarvoor de economie nooit op de eerste plaats komt is ongerijmd. Die hulp kan namelijk niet worden losgedacht van de politiek. Het geld dat op deze manier verkregen wordt is te gemakkelijk geld. Ontwikkelingshulp is in de meeste gevallen dan ook niet anders dan een verspilling en heeft in vele opzichten zelfs een schadelijke uitwerking. Ontwikkelingshulp bevordert de ontwikkeling dan ook niet.

4. De armoede in de ontwikkelingslanden is niet meer
(vervolg op blz. 217)

Vier standpunten inzake internationale ontwikkelingssamenwerking

	UDINK	BRUGMAN	TINBERGEN	WERTHEIM
Analyse van het ontwikkelingsprobleem	De ontwikkelingslanden zijn achtergebleven	De O.L. zijn achtergebleven	De O.L. zijn achtergebleven en achtergehouden	De O.L. zijn achtergebleven, maar bovenal: achtergehouden
Opinie over de doelstellingen van de rijke landen	Beoogd wordt de handhaving v. d. politieke en economische status quo (belangenbehartiging). In voorlichting over het beleid wordt echter de nadruk gelegd op de onbaatzuchtige hulpverlening aan de O.L. in hun streven naar sociaal-economische ontwikkeling	De ontwikkeling der O.L.	1. De ontwikkeling der O.L. 2. Nationalistische doelstellingen der donorlanden zelf 1. en 2. conflicteren	Handhaving van de politieke en economische status quo (neo-kolonialisme)
Doelstellingen die nagestreefd moeten worden		De ontwikkeling der O.L. volgens „economische” (westerse) maatstaven	De ontwikkeling der O.L. volgens de maatstaven der (regeringen van de) O.L. zelf	De ontwikkeling der O.L. volgens de maatstaven der (bevrijdingsbewegingen van de) O.L. zelf
Is ontwikkelingshulp daartoe een geschikt instrument?	Ja	Neen	Ja, maar onvoldoende	Ja, mits de sociale structuur der O.L. aan bepaalde voorwaarden voldoet
Kan het westerse particuliere bedrijfsleven daarbij een nuttige functie vervullen?	Ja	Ja	Ja, mits het bedrijfsleven aan bepaalde voorwaarden voldoet	Neen
Bepaalde aanpak m.b.t.				
1. Hulpverlening	ad 1. Geleidelijke uitbreiding. Nadruk op bilaterale hulp	ad 1. Stopzetting	ad 1. Aanzienlijke uitbreiding. Nadruk op multilaterale hulp	ad 1. Alleen hulp aan landen waarvan de sociale structuur aan bepaalde voorwaarden voldoet
2. Handelspolitiek	ad 2, 3 en 4. Lippen dienst aan economische en politieke herstructureringsvoorstellen	ad 2 en 3. O.L. zijn onafhankelijk en moeten hun problemen zelf oplossen	ad 2. Herstructurering ad 3. Optimale internationale arbeidsverdeling	ad 2, 3 en 4. Geen standpunt
3. Produktiestructuur				
4. Internationale besluitvorming		ad 4. Supra-nationale besluitvorming is een utopie	ad 4. Supranationale besluitvorming	

„Pensioen Voor Allen”: ei van Columbus?

Dit artikel bevat een bespreking van het rapport „Pensioen Voor Allen”, een door het Wetenschappelijk en Scholingsinstituut van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen uitgebracht rapport inzake de toekomst der pensioenvoorzieningen. Dit gedegen rapport komt tot de conclusie dat een centraal georganiseerde, verplichte aanvullende pensioenvoorziening van hoog niveau nodig is. Het alternatief van een constructieve opstelling binnen het kader van het bestaande, veelal niet bevredigende, vrijwillige stelsel wordt in het rapport niet besproken. „Pensioen Voor Allen” is ongetwijfeld een nuttig stuk binnen de discussie over het pensioenvraagstuk, hoewel de conclusies van dat rapport minder juist aansluiten op het betoog.

Onder de titel *Pensioen Voor Allen* (PVA) is in het najaar van 1968 een rapport verschenen van het Wetenschappelijk en Scholingsinstituut van het NVV (WSI). Dat rapport is gewijd aan het vraagstuk van de aanvullende pensioenregelingen boven AOW en AWW, welke regelingen nu nog — naar de mening van het WSI — een sombere lappendeken te zien geven, die grotendeels is gevuld met tinten van grijs en zwart. PVA is ongetwijfeld het resultaat van een gedegen studie. De gedane suggesties vallen globaal uiteen naar de volgende aspecten:

1. Verplichting tot een aanvullende pensioenregeling.
2. Hoogte van de beoogde aanspraken.
3. Dekkingstelsel.
4. Uitvoering.
5. Overgangsvraagstukken.

In dit artikel zal achtereenvolgens op de desbetreffende PVA-voorstellen worden ingegaan.

1. VERPLICHTING TOT EEN AANVULLENDE PENSIOENREGELING

PVA stelt voor verplichte deelneming aan een algemene aanvullende pensioenregeling, in elk geval voor de werknemers, terwijl PVA ook geen bezwaren ziet in een verplichte deelneming door zelfstandigen. Dit laatste is overigens voor het rapport niet essentieel, zodat daarop ook in het navolgende niet nader wordt ingegaan.

De noodzaak tot verplichting vloeit naar het oordeel van het PVA voort uit de onvolledigheid en ontoereikendheid van de bestaande, in beginsel op vrijwilligheid gebaseerde aanvullende voorzieningen. PVA is er echter niet in geslaagd om die onvolledigheid en ontoereikendheid op de juiste wijze voor het voetlicht te krijgen. Zo stelt PVA, dat slechts 75% van de onzelfstandige beroepsbevolking naar de situatie einde 1960 verzekerd was ingevolge een aanvullende pensioenregeling. PVA komt tot deze conclusie door 2 miljoen aanvullend verzekerden te relateren aan 2,7 miljoen in aanmerking komende 21-jarige en oudere mannelijke resp. 25-jarige en oudere vrouwelijke werknemers. Dit nu vindt geen steun in de relevante statistische gegevens, en wel omdat enerzijds het getal van 2 miljoen hoger behoort te zijn en anderzijds het aantal van 2,7 miljoen lager. Zonder in dit verband al te zeer op details in te gaan, kan nl. worden gesteld:

- a. PVA schat het aantal niet via pensioenfondsen maar rechtstreeks bij een verzekeringmaatschappij ondergebrachte deelnemers op slechts ca. 150.000. In feite mag het aantal, niet via een pensioenfonds maar direct

in de collectieve branche van het verzekeringbedrijf opgenomen, verzekerden worden getaxeerd op ca. 350.000, waarnaast nog zullen komen 150.000 à 200.000 personen die in de individuele branche van het verzekeringbedrijf in een pensioenverzekering zijn opgenomen;

- b. PVA ziet over het hoofd, dat er fondsen zijn die niet in het als uitgangspunt gekozen verslag van de Verzekeringskamer worden verwerkt (bijv. het spoorwegpensioenfonds);

- c. PVA overschat het aantal in beginsel in aanmerking komende door uit te gaan van toetreding op 21 jaar (mannen) resp. 25 jaar (vrouwen). In de praktijk zullen deze grensleeftijden veeleer liggen bij 23 jaar, resp. 28 jaar, wat een aanzienlijk verschil maakt;

- d. PVA ziet over het hoofd, dat er groepen werknemers zijn, bijv. het legioen der werksters en tijdelijke verkoopsters in warenhuizen, die naar thans min of meer algemeen aanvaarde opvattingen toch niet per se voor pensioen in aanmerking behoeven te komen.

De 75% is dan ook een grove onderschatting; beter is 90% à 95%, conform de schatting van een destijds — in 1963 — door de beambtenbond van het NKV uitgebracht rapport, *De premiebetaling in de Algemene Ouderdomswet*. Sinds het door PVA als uitgangspunt gekozen jaar 1960 zal overigens het percentage der reeds aanvullend verzekerden nog wat verder in de richting van 100 zijn gestegen.

Door dergelijke fouten wordt de onvolledigheid van de bestaande voorzieningen door het WSI onjuist belicht. Het verkeerd gebruik van statistisch materiaal strekt zich overigens ook uit tot allerlei secundaire beschouwingen van het WSI omtrent het al dan niet toereikend zijn van de aanvullende voorzieningen tegen de achtergrond van de door het WSI als toetssteen beschouwde regeling voor de ambtenaren. Hiermede mag niet gezegd zijn, dat de situatie in werkelijkheid nu zonder meer gunstig is; er zijn heel wat regelingen, die lang niet aan een adequaat pensioen toekomen.

De werkelijke pensioensituatie in Nederland is niettemin gunstiger dan PVA het doet voorkomen, waarmee de vraag rijst, of PVA niet op een te wankel basis tot de noodzaak van een verplichting concludeert. Daartegenover komt dan tevens de vraag naar voren, of het WSI wel een motivering nodig heeft om een verplichting in te stellen; blijkens een mededeling in PVA is het vraagstuk van de pensioenen nl. meer politiek dan wetenschappelijk getint.

WSI merkt zelf op, dat het huidige vrijwillige stelsel uit

een oogpunt van beheerkosten niet of nauwelijks ongunstig afsteekt bij een algemeen stelsel, als in PVA wordt beoogd; zeker indien de door het alternatief van eigen beheer veroorzaakte tendens tot margeverkrapting bij verzekeringmaatschappijen zich voortzet, is dat ongetwijfeld het geval.

Maar gaat tegen deze achtergrond de idee van maatschappelijke ordening, die spreekt uit de wens van een algemeen verplichte pensioenregeling, niet wat te ver? Ongetwijfeld kan men door verordening komen tot ordening, en dat kan objectief wenselijk zijn indien anders veel individuen tussen de wielen geraken. Zo kan het bijvoorbeeld wenselijk zijn om te komen tot een verplicht pensioen, geënt op het minimum arbeidsinkomen, zoals wij dat hier te lande kennen. Die situatie zal echter, indien de AOW blijft stijgen met het loonpeil, en het minimum arbeidsinkomen met het gemiddelde van loon- en prijspeil, toch al automatisch op middellange termijn worden bereikt.

Zolang eenieder principieel het recht heeft naar een zo hoog of zo laag arbeidsinkomen te streven — mits niet onder het minimum inkomen gelegen — is een ordening, die voert tot een precies geregeld hoog „uitgesteld loon” na de leeftijd van 65 jaar een ietwat problematische zaak. Dat er een verplichte loonvervangende arbeidsongeschiktheidsverzekering is, die wel zo ver gaat, ligt grotendeels in een ander vlak; arbeidsongeschiktheid is een onvoorspelbare calamiteit, en ouderdom niet.

In PVA is de noodzaak van een verplichte aanvullende pensioenregeling statistisch onjuist gemotiveerd. Principieel is de noodzaak van een verplichting door het WSI in het geheel niet aan de orde gesteld.

2. HOOGTE VAN DE BEOOGDE AANSPRAKEN

In grote lijnen bezien staat het rapport een ouderdomspensioen voor, dat bruto en tezamen met de AOW 70% bedraagt van het bruto arbeidsinkomen, voor zover dat arbeidsinkomen (naar huidig loonpeil) niet meer dan rond f. 30.000 bedraagt. PVA geeft er de voorkeur aan, dit pensioen niet te relateren aan het laatste arbeidsinkomen vóór pensionering (eindloonsysteem), maar aan het gemiddelde arbeidsinkomen tijdens de opbouw van het pensioen, zij het, dat voor de berekening van het gemiddelde arbeidsinkomen het inkomen van een bepaald jaar overeenkomstig de algemene loontrend wordt herleid tot het loonpeil ten tijde van de pensioensingang. Dit is dus het beginsel van het zgn. „welvaartsvaste” of „loonvaste” gemiddelde pensioen. PVA wil dit realiseren via een zgn. „puntstelsel”, zijnde een administratieve methode, die overigens niet essentieel is maar slechts een hulpmiddel. Van eenmaal ingegane pensioenen wordt waardevastheid beoogd, dus correctie in overeenstemming met de prijsbeweging na de pensioensingang.

Het uitgangspunt van de 70% wordt door PVA slechts gemotiveerd onder verwijzing naar de norm bij de ambtenaren en op basis van een maatschappelijk min of meer algemeen gevoelen. Het is interessant om kennis te nemen van de beschouwingen van PVA, op grond waarvan het puntstelsel wordt geprefereerd boven het eindloonsysteem; deze redenen zijn tweërlei:

- a. het eindloonsysteem is bij een algemene regeling een uitnodiging tot misbruik in de vorm van „pensioenpromoties” kort voor pensionering, die immers de betrokken werkgever haast niets-kosten, maar die voor de sub 4 te bespreken algemene pensioenkas zeer schadelijk zijn.
- b. het eindloonsysteem voert tot een overheveling van

inkomen van lager gesalarieerden naar carrièremakers, die de in de AOW-premieheffing gelegen overheveling in tegengestelde richting overtreft. Met name dit deel van PVA (blz. 68 t/m 81, alsmede aanhangsel A) valt op door een ordelijke probleemstelling en gedachtengang.

Op de principiële vraag, of het nodig is tot een volledige verplichte voorziening van het beschreven niveau te komen, gaat PVA overigens niet in. Ook al is men de mening toegedaan, dat een 70%-pensioen wenselijk is, dan volgt daar nog niet de noodzaak uit tot een verplichte zodanige regeling, zolang er ook op basis van vrijwilligheid wegen en middelen zijn om tot de beoogde pensioenen te komen (vide sub 4). Juist uit het feit, dat bij het bestaan van die wegen en middelen (nog) niet alle voorzieningen op het door het WSI gewenste niveau zijn gebracht, kan men afleiden, dat er ook (nog) werknemers en werknemersorganisaties zijn, die niet bereid zijn aan dat gewenste pensioen prioriteit te geven boven het onmiddellijke brood alleen. Wij komen dan weer op dezelfde vragen als aan het slot van het onder 1 gestelde.

3. DEKKINGSTELSEL

PVA geeft er de voorkeur aan, voor de dekking der aanvullende pensioenen uit te gaan van het kapitaaldekkingstelsel; geheel duidelijk is de betreffende motivering niet, maar in het kader daarvan spelen in PVA de volgende overwegingen een rol:

- a. Reeds AOW en AWW zijn gebaseerd op het omslagstelsel, waarbij dus de continuïteit afhangt van de bereidheid van volgende generaties om de pensioenlasten van vorige generaties te dragen. Voor aanvullende voorzieningen acht men het beter de op de toekomst te trekken wissel niet nog zwaarder te maken.

- b. Het verplichte stelsel gaat in beginsel slechts uit van verlening van aanspraken over jaren na de inwerking-treding, om twee redenen:

- 1e. het is achteraf administratief niet mogelijk om na te gaan, wat over het verleden als arbeidsinkomen werd verworven.

- 2e. toepassing van het systeem in volle omvang inclusief backservice vergt van de aanvang af — ook bij omslag — premies die prohibitief zijn voor de levensvatbaarheid van het pensioenplan.

Voor de beoogde regeling over toekomstige jaren alléén is het kapitaaldekkingstelsel van nature het meest geschikt.

- c. Economisch gezien is ons land gebaat met de besparingen die voortvloeien uit het kapitaaldekkingstelsel.

Overigens is PVA in de praktijk voorstander van een gematigd kapitaaldekkingstelsel, waarbij gelegenheid bestaat om achterstanden in de dekking van ontstane aanspraken — bijv. wegens een snelle loon- en prijsbeweging — geleidelijk in te lopen. Dit is overigens geen noviteit, want veel bedrijfspensioenfondsen werken reeds met inhaal-lasten voor aanspraken over het verleden en veel ondernemingspensioenregelingen kennen zgn. inhaalpremie voor backservice-aanspraken en toeslagen op ingegane pensioenen.

Wél nieuw is het, dat PVA het denkbeeld oppert om systematisch bij grote loon- en prijsstijgingen de mate van kapitalisering te verlagen. Een kritische vraag hierbij is dan ook, of in de praktijk van het door PVA voorgestane stelsel niet op opportunistische gronden — bijv. ter verlaging van de premielast — de mate van kapitalisering in

weerwil van alle goede intenties zal dalen tot een zodanig niveau, dat effectief grotendeels het omslagstelsel wordt geïntroduceerd. Zoals de situatie thans ligt, is het gevolg van een uit de hand lopend loon- en prijspeil, dat ofwel de pensioenen achter raken ofwel extra premieverhogingen worden doorgevoerd. Sommigen achten dit een voordeel in zoverre daardoor ook de werknemers eens te meer genoodzaakt worden de tering naar de nering te zetten; een meer opportunistisch kapitaaldekkingstelsel, zoals PVA lijkt te bedoelen, brengt in hun ogen het hek van de dam.

De vraag is dan ook gerechtvaardigd, of een opportunistisch kapitaaldekkingstelsel in de praktijk niet zal verworden tot een speelbal op de (loon)politieke golven, temeer omdat hier ook het belang van de ondernemingen als investeerders gaat meespelen. Bij dit alles mag dan niet vergeten worden, dat het opportunistische dekkingstelsel alléén toepasbaar is in het door PVA voorgestane stelsel van financieel communicerende pensioenfondsen met een centraal orgaan, dat in de praktijk de dienst moet uitmaken en dat dan een economisch machtsinstituut van de eerste orde kan worden.

Ook in het huidige stelsel is er kapitaaldekking en zijn er omslagelementen, echter luisterend naar eigen bedrijfs-economische wetten en wel dusdanig gedecentraliseerd, dat van machtsvorming in de praktijk geen sprake is, ondanks de ca. f. 25 mrd., voor de private pensioenen belegd door pensioenfondsen en verzekeringmaatschappijen.

4. UITVOERING

PVA stelt voor, om de verplichte aanvullende pensioenregeling te doen uitvoeren als volgt:

a. De bestaande bedrijfspensioenfondsen plus een rest-bedrijfspensioenfonds krijgen tot taak per bedrijfstak de individuele lonen en premieën te registreren, zoals die premieën uniform en centraal voor de verplichte regeling worden vastgesteld.

b. De lonen en premieën worden vervolgens door een centraal instituut geregistreerd, welk instituut bij ingang van het pensioen beschikt over de stand van de verzamelde aanspraken, waar de betrokken werknemer ook heeft gewerkt.

c. Het fonds, waar betrokkene laatstelijk deelnemer was, keert de totale pensioenen uit.

d. Elk fonds belegt zelf het saldo van de premieën en van de uitgaven, uit de aard der zaak met inachtneming van beleggingsvoorschriften der centrale instantie en onder controle van het uitgavenpeil door die instantie.

e. De ondernemingspensioenfondsen en de verzekeringmaatschappijen hebben aldus geen taak meer, behalve voor zover betreft verder aanvullende, dus vrijwillige regelingen.

Een voorstel dus met een sterk centraliserende tendens. Men kan zich afvragen, wat op de duur de zin is van de afzonderlijke inning, uitbetaling en belegging per bedrijfstak, als immers de premieën, de pensioenen en de aard der beleggingen centraal gedictieerd worden. Bij enig doordenken blijkt de gedecentraliseerde uitvoering in feite een façade te zijn, mogelijk gericht op het handhaven van functionarissen in bedrijfspensioenfondsbesturen in een overgangsfase vóór algehele centralisatie.

Men zou met het uitvoeringsvoorstel van PVA vrede kunnen hebben, ware het zo dat er geen aanvaardbaar alternatief zou zijn voor de uitvoering van de door PVA voorgestane algemene regeling, gesteld al dat een dergelijke regeling — tot het door PVA gewenste niveau — principiële

bestaansgrond heeft.

Er zijn echter wel degelijk alternatieven. Daartoe is het in eerste instantie nuttig om na te gaan, welke motieven PVA noemt voor het financieel en administratief verbonden zijn van de uitvoeringsinstituten der verplichte regeling. Deze motieven zijn drieërlei:

A. de verbrokkeldheid der huidige instituten;

B. het verschijnsel van de „slapers” met onvoldoende premievrije aanspraken;

C. de door PVA beweerde onmogelijkheid om bij inkrimpende bedrijfstakken tot een bevredigende pensioenvoorziening te komen; in het communicerende-vaten-systeem van PVA worden dergelijke bedrijfstakken gesubsidieerd door de andere.

Bij een nadere analyse van deze drie argumenten blijkt echter het volgende:

Ad A. Verbrokkeldheid en onoverzichtelijkheid zijn meer in het algemeen de kenmerken van ons maatschappelijk systeem; ook de verbrokkeldheid van ons produktie-apparaat is daar een voorbeeld van. Op het oog lijkt de verbrokkeldheid ondoelmatig, maar velen menen, dat een op papier ideale centralisatie in de praktijk niet het meest doelmatig is. Voor een geheel uniforme pensioenbehoefte, en ook voor een geheel uniforme behoefte aan artikelen, werkt een centraal systeem het beste. In feite duiden echter de vele in de praktijk bestaande soorten van pensioenregelingen op verschillen in wensen van bedrijf tot bedrijf en van onderneming tot onderneming. Zelfs al zou men komen tot een centrale regeling als door PVA bedoeld, dan gaat de maatschappelijke ontwikkeling verder en ontstaat behoefte aan allerlei gedifferentieerde, nog meer aanvullende voorzieningen, zoals bijv. in Zweden reeds het geval is. Verdere vrijwillige aanvullingen passen nl. niet in het centrale systeem, omdat dit zou kunnen leiden tot misbruik vanuit inkrimpende bedrijfstakken. Het mag dan zijn, dat de huidige verbrokkeldheid in veel gevallen ridicul is; dat noodzaakt nog geënzins tot een uniforme centralisatie plus automatische secundaire verbrokkeldheden.

Ad B. Dat aan vertrokkenen geen premievrije aanspraken worden toegekend, is een verschijnsel, dat door een simpele wijziging van de Pensioen- en Spaarfondsenwet kan worden verholpen. Dat medegegeven premievrije aanspraken niet op peil gehouden worden, is een afzonderlijk vraagstuk, dat ad C aan de orde zal komen. Dat medegegeven premievrije aanspraken leiden tot een verbrokkeling van aanspraken per werknemer, is ook in het bestaande stelsel niet nodig, indien men aan het instituut van de „pensioenclearing”, zoals dit bij sommige pensioenregelingen al bestaat, meer inhoud geeft. Ook te dien aanzien zou een uitbreiding van de Pensioen- en Spaarfondsenwet tot het gewenste resultaat kunnen voeren.

Ad C. Het verplichte subsidiëren van de ene bedrijfstak door de andere noodzaakt nog niet tot centralisatie. De verschillende pensioenuitvoeringsinstituten kunnen immers, ook met behoud van hun volkomen zelfstandigheid en hun volkomen eigen regelingen, komen tot onderlinge subsidie op basis van de lasten ener fictieve, uniforme minimum pensioenregeling. Technisch is dit zeer wel te realiseren op basis van loonsommen en gemiddelde leeftijden per bedrijfstak, resp. per onderneming. De kans is echter niet groot, dat een dergelijk onverholpen systeem van overdrachten tussen ondernemingen en bedrijfstakken het licht

zou zien. De verholen overdrachten van het PVA-voorstel trekken uiteraard minder de aandacht, hoewel ook hier de vraag rijst, of het nu tot de taken van een expanderende bedrijfstak, zoals de chemische nijverheid, behoort om een inkrimpende bedrijfstak als die van de maatkleermakers te ondersteunen.

Er is echter een veel praktischer weg om het probleem van de inkrimpende bedrijfstakken op te lossen zonder centralisatie, en wel de volgende. De meeste bedrijfs-pensioenfondsen passen verhogingen van aanspraken toe zowel op actieve deelnemers als op slapers; verhogingen terzake van elders doorgebrachte diensttijd kent men niet (alleen de metaalindustrie zette een stap in deze richting). De meeste ondernemingspensioenregelingen passen verhogingen alleen toe voor actieve deelnemers en dus niet voor slapers, terwijl daar, indien iemand voorheen elders heeft gewerkt en wegens inflatie daarvan geen adequate aanspraken heeft behouden, nogal eens onverplichte extra pensioenen worden geboden. Men constateert hier eigenlijk een onlogische verdeling van taken over de verschillende pensioeninstellingen. Natuurlijkerwijze is de neiging tot het verlenen van een bevredigend pensioen sterker bij de onderneming of bedrijfstak, waar een werknemer in dienst is, dan bij een onderneming of bedrijfstak, waar betrokkene in het verleden kortere of langere tijd in dienst was. Een meer natuurlijk systeem tot verdeling van de dekking van welvaartsvast pensioenen over ondernemingen en bedrijfstakken is dan ook dat, waarbij elke onderneming of bedrijfstak geen verhoging meer toekent aan slapers, maar daartegenover verhogingen voor actieven over achterliggende diensttijd uitstrekt tot alle tijd, verstreken sedert de 25e verjaardag. Elke bedrijfstak verhoogt dan dus de aanspraken, alsof elke betrokkene steeds in dienst was geweest, en heeft niet te maken met verhogingen voor slapers. Bij enig doordenken valt gemakkelijk in te zien, dat dusdoende eenieder kan komen op een adequate pensionering, ook al heeft hij in verschillende bedrijfstakken gewerkt. Door de metaalindustrie werd met dit stelsel reeds een begin gemaakt. Indien alle fondsen dit stelsel toepassen, kan eenieder op een bevredigend pensioen komen. Het ware wenselijk, dat dit als een desideratum wordt opgenomen in het wettelijk goedkeuringsbeleid van ondernemings- en bedrijfspensioenregelingen, opdat binnen een aantal jaren de situatie is bereikt, waarin de fondsen elkaar in dit opzicht aanvullen.

Het voordeel is nl. dat inkrimpende bedrijfstakken aldus niet meer te maken hebben met de pensioenproblematiek van het daar relatief hoge aantal slapers. Alléén de actieven vormen aldus een last. Gaat de inkrimping gepaard met een verhoging van de gemiddelde leeftijd der actieven, dan voert dit tot een zekere stijging van de gemiddelde pensioenlast per hoofd, die echter binnen de perken blijft. Zo werd door mij berekend, dat in een concrete snel inkrimpende bedrijfstak — bij de in onze tweede paragraaf besproken pensioenen — de pensioenlast slechts ca. 3% à 4% (van de lonen) hoger zou zijn dan de landelijke gemiddelde last voor die pensioenen. Deze 3% à 4% extra premieën kunnen uit de aard der zaak zonder al te grote problemen worden opgevangen door een geleidelijke correctie op de loonstijgingen. Bij dit andere verdeelsysteem over de ondernemingen en bedrijfstakken is overigens het ad B besproken probleem van de aanspraken der slapers niet meer relevant.

Tenslotte wordt er in dit verband op gewezen, dat het op peil houden van reeds ingegane pensioenen (waardevast-

heid) geen specifiek probleem is. De fondsen hebben voldoende intrestmarges om de ingegane pensioenen met 3% à 4% per jaar te verhogen. Gesteld eens, dat de inflatie gemiddeld groter wordt dan 3 à 4% per jaar, dan is er hoogstens sprake van een zeer gering achterblijven, maar men moet wel een perfectionist zijn om onder alle omstandigheden een waardevastheid tot in drie decimalen te verlangen. In het buitenland bijv. gaat men zeker niet tot een dergelijke perfectie.

Geconcludeerd moge worden, dat er redelijk afdoende middelen en wegen zijn om — met behoud van het bestaande stelsel — aan het vraagstuk van de inkrimpende bedrijfstakken het hoofd te bieden, en wel zonder centralisatie.

Het voorgaande resumerend, mag worden gesteld dat het WSI in feite geen of te schrale argumenten heeft gevonden om tot de noodzaak van de door dat WSI voorgestane centralisatie te concluderen. Het valt te betreuren, dat het WSI, in het kader van een serieuze poging tot een betere oplossing van het pensioenvraagstuk, minder ingrijpende en meer voor de hand liggende mogelijkheden heeft verwaarloosd.

Dit alles sluit uiteraard niet uit, dat er inderdaad — bij een eventuele verplichte regeling — een restbedrijfspensioenfonds zou moeten komen.

5. OVERGANGSVRAAGSTUKKEN

De door PVA aan de orde gestelde overgangsvraagstukken zijn van drieërlei aard:

- a. Een gematigde, aflopende (AOW-)verhoging volgens het omslagstelsel. Deze is in het kader van het PVA-voorstel nodig omdat alleen over toekomstige jaren volgens de aanvullende regeling pensioen wordt opgebouwd. De vraag rijst overigens of niet met een tijdelijke verhoging zou kunnen worden volstaan, nl. alléén voor zolang het netto AOW-inkomen nog ligt onder het netto minimum inkomen, zulks in overeenstemming met het gestelde aan het slot van onze eerste paragraaf.
- b. Een geleidelijke opvoering van de minimaal verplichte pensioenregeling.
- c. Het overgangsvraagstuk van de ontmanteling der thans reeds bestaande aanspraken ingevolge „klassieke”, dus niet gecentraliseerde regelingen. Hierbij rijzen in hoofdzaak twee problemen, nl. wat te doen met reeds in uitzicht gestelde aanspraken, die nog dekking moeten vinden in toekomstige bijdragemarges, en hoe de reeds in uitzicht gestelde aanspraken in de nieuwe regeling kunnen worden ingebouwd. Deze twee problemen worden door PVA wel aan de orde gesteld, maar ze worden niet opgelost. Te dezer plaatse zij volstaan met de mededeling, dat de oplossing van deze problemen in de praktijk zeer ingewikkeld zou moeten zijn, zeker indien de nieuwe regeling slechts geleidelijk tot het uiteindelijke niveau zou worden opgevoerd.

Het voorgaande resumerende, mag worden gesteld, dat in PVA het pensioenvraagstuk op indringende wijze aan de orde is gesteld. Waar statistische berekeningen zijn gegeven, zijn die hier en daar echter zeer aanvechtbaar, en waar het WSI conclusies heeft gegeven, lijken die niet geheel vrij van stokpaarden. Maar wie is dat wel?

H. L. F. Verbraak (actuaris)

Industriefinanciering in ontwikkelingslanden

Kanttekeningen bij de oprichting van een Nederlandse ontwikkelingsbank

„Development Financing also means a somewhat different approach to financing than that usually employed by traditional lenders in newly developing countries or by less imaginative bankers anywhere for whom lending is merely a business...”

(Robert W. Davenport, Stanford Research Institute)

Behoudens de goedkeuring door de volksvertegenwoordiging is binnenkort de oprichting tegemoet te zien van een Nederlandse Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO). De maatschappij, die een naamloze vennootschap zal worden, in het kapitaal waarvan de Staat en het bedrijfsleven gelijkelijk zullen participeren en waartoe de regering een wetsontwerp bij de Kamer heeft ingediend, heeft ten doel:

- het voor eigen rekening, maar voor risico van de Staat, verlenen van financieringshulp aan bedrijven in ontwikkelingslanden, bedrijven waarin een substantieel Nederlands belang is vertegenwoordigd;
- het op eigen naam, maar voor rekening en risico van de Staat, deelnemen in het kapitaal van, resp. verstrekken van leningen aan ontwikkelingsbanken;
- het al of niet voor rekening en risico van de Staat deelnemen in het kapitaal van, of het verstrekken van leningen aan gelijksoortige instellingen als de FMO;
- het op eigen naam, maar voor rekening en risico van de Staat, beheren en administreren van rechten en verplichtingen voortvloeiende uit:
 1. reeds door de Staat met Nederlandse bedrijven gesloten overeenkomsten tot verlening van financieringshulp;
 2. het bezit van de aandelen van de NOF (Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij N.V.);
- het bemiddelen ten behoeve van bedrijven bij het aantrekken van geldmiddelen op internationaal en nationaal niveau, een en ander teneinde hiermede een bijdrage te leveren aan de ontplooiing van het bedrijfsleven in het belang van de economische en sociale vooruitgang van ontwikkelingslanden.

De middelen ter financiering van haar operaties zullen bestaan uit:

- een kapitaal van f. 20 mln., verdeeld in aandelen van f. 50, waarvan in eerste instantie 25% gelijkelijk bij Staat en bedrijfsleven zal worden geplaatst;
- geldleningen en subsidies van de Staat;
- geldleningen van derden (kapitaalmarkt, banken, institutionele beleggers enz.), al dan niet onder garantie van de Staat.

LOFFELIJK INITIATIEF

Voor het initiatief tot oprichting van de nieuwe maatschappij zal bij het bedrijfsleven zeker grote waardering

bestaan. Sedert geruime tijd hebben de centrale organisaties van het bedrijfsleven er bij de regering op aangedrongen, initiatieven te nemen om de basis van de Nederlandse particuliere kapitaalstroom naar ontwikkelingslanden te verbreden. Tot heden werd immers het investeringsniveau van Nederland in ontwikkelingslanden grosso modo bepaald door de activiteiten van een zeer klein aantal grote bedrijven. De nieuwe maatschappij kan tot een verbreding van de basis bijdragen. Het ruime (statutaire) kader waarin zij haar activiteiten kan ontplooiën, alsmede het — bij oppervlakkige waarneming — daarmee in evenwicht zijnde (statutaire) gamma van geldmiddelen, lijken de maatschappij voorshands ontplooiingskansen te geven zonder dat zij bij voorbaat gedrongen is in een keurslijf van een beperkt aantal interventiemogelijkheden.

Men zou zeggen, dat soortgelijke instellingen (ontwikkelingsbanken) in de belangrijkste Westeuropese landen en de Verenigde Staten bij de conceptie van deze Nederlandse ontwikkelingsbank model hebben gestaan ¹. Deze laten zich immers globaal kenmerken als instellingen welke in financieel opzicht (bijv. Kreditanstalt) of statutair gezien (bijv. de CDC te Londen) of in beiderlei opzicht (bijv. de Caisse Centrale te Parijs) over een ruime operationele armslag beschikken.

De ervaring van enkele van deze ontwikkelingsbanken is, dat het veel inspanning kost om te beantwoorden aan het doel: het particuliere (m.n. middelgrote en kleinere) bedrijfsleven te bewegen over te gaan tot overzeese investeringen. Niet alleen het jaarlijks beschikbare volume aan financieringsmiddelen, maar ook *en vooral* een ruim arsenaal van interventiemogelijkheden zijn daarbij bepalend voor een succesvol optreden van de bank. Toch krijgt men bij nader inzien de indruk dat de nieuwe bank niet helemaal beantwoordt aan de moderne eisen van „development banking”, welke in het afgelopen decennium een snelle evolutie te zien heeft gegeven en waaraan de nieuwe bank o.i. toch zou moeten aansluiten ².

Wij kunnen daarom niet nalaten, ondanks waardering

¹ Deutsche Gesellschaft für wirtschaftliche Zusammenarbeit m.b.H. (DEG), Kreditanstalt für Wiederaufbau, Caisse Centrale de Coopération Economique te Parijs, Commonwealth Development Corporation (CDC), Commonwealth Development Finance Cy. Ltd. (CDFC) te Londen e.a.

² Zie bijv. *Les Banques de Développement dans le monde*, deel I en II, Dunod, Parijs 1964/65.

voor de globale opzet, zoals deze blijkt uit de statuten en uit de Memorie van Toelichting van de regering, enkele kanttekeningen te plaatsen die betrekking hebben op aspecten van algemene, financiële, operationele en organisatorische aard. De beperkte ruimte maakt het noodzakelijk een beschrijving van de nieuwe bank achterwege te laten, en helaas voorbij te gaan aan vele interessante positieve aspecten die aan de bank verbonden zijn.

EEN ALGEMEEN ASPECT: DE NAAM VAN DE BANK

Een eerste opmerking van ogenschijnlijk simpele strekking betreft de voorgestelde naam: Nederlandse Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden N.V. Dit is geen aantrekkelijke naam, maar moet als „dingaanduiding” gebruikt zijn tijdens de periode van voorbereiding. De naam van de bank verdient echter veel méér aandacht: zij kan immers een hinderpaal zijn in de ontplooiing van haar activiteiten. Zij is veel te lang, het woord „financieringsmaatschappij” is voor de toekomstige buitenlandse partners van de bank niet uit te spreken en het woord „ontwikkelingslanden” heeft bij jonge naties vaak een aversieve werking.

FINANCIËLE ASPECTEN

Een aantal opmerkingen van financiële aard betreffen de samenstelling van het aandelenkapitaal, de dividenduitkering en de reservevorming; van operationele aard: het participatiebeleid van de nieuwe bank en de controleactiviteit.

Samenstelling van het aandelenkapitaal

Als prijs voor de deelname aan het beheer van de financieringsmaatschappij zal het bedrijfsleven voor de helft moeten deelnemen in het te plaatsen aandelenkapitaal. In de zin van het vennootschapsrecht is hiertegen weinig in te brengen. Men kan zich echter afvragen of, om te voldoen aan de wens van het bedrijfsleven tot medebeheer van de bank, een zo strikt juridische voorwaarde moest worden gesteld. De moeilijkheid die zich hier namelijk voordoet is, dat het begrip „bedrijfsleven” zich niet zo gemakkelijk laat definiëren.

In werkelijkheid zullen enkele grote concerns uit hoofde van hun nationale verantwoordelijkheid medewerking verlenen om een deel van het kapitaal bijeen te brengen. Maar de rest van dat bedrijfsleven? Het voorgeschreven lage maximum dividend (3%) doet niet verwachten dat het totaal aantal inschrijvende bedrijven groot zal zijn. Bovendien, wat zouden de beweegredenen moeten zijn van de directie van een willekeurig bedrijf, dat zich slechts voor de actieve financiering van de FMO interesseert, om in te schrijven op het aandelenkapitaal? Niet het te verwachten dividend uit deze belegging. Bevoorrechte behandeling bij financieringsaanvraag of betere informaties? Dit zou een bedenkelijk bijverschijnsel introduceren. De voorgestelde constructie roept dus op zijn minst een aantal problemen op. Een betere oplossing zou zijn geweest die, welke in Engeland gekozen is voor de Commonwealth Development Finance Company Ltd. (CDFC); onze voorkeur gaat echter uit naar de vorm waarin de Deutsche Gesellschaft für wirtschaftliche Zusammenarbeit (DEG) is gegoten.

Bij de CDFC, die het dichtst bij de FMO-constructie

staat, namen de Bank of England en centrale banken in enkele Commonwealth-landen (ca. 45%) én het bedrijfsleven (ca. 51%) in het aandelenkapitaal (£ 30 mln.) deel³. De aandelencoupure is nog veel kleiner dan die van de FMO: één pond sterling, waarop door de Bank of England en de zusterinstellingen 50% (= 10 shilling) en door het bedrijfsleven slechts 10% (= 2 shilling) is gestort, zodat de onderlinge verhouding van publieke en private belangen in het geplaatste en gestorte kapitaal een omgekeerd beeld geeft: resp. 81 en 19%. Voorts is met de kleine aandelencoupure en de geringe storting daarop een zeer grote spreiding van het aandelenkapitaal verkregen, over 172 bedrijven, banken enz.⁴

Bij de DEG is de Staat alléén-aandeelhouder. Desondanks is het bedrijfsleven behoorlijk vertegenwoordigd in de hoogste beheersorganen van de maatschappij. Waarom onze voorkeur naar de DEG-constructie uitgaat, is niet alleen omdat de DEG als staatsinstelling bewezen heeft zeer succesvol te opereren, geheel volgens de verwachtingen en inzichten van het Duitse bedrijfsleven, maar ook omdat wij van mening zijn dat deze deelactiviteit van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid (namelijk *het bevorderen van overzeese investeringen*) ook geheel voor rekening en voor verantwoordelijkheid van de overheid komt. Zij komt ten slotte volledig tegemoet aan ons voornaamste bezwaar, te weten de kans dat in de gekozen formule een betrekkelijk kleine groep belanghebbende bedrijven via een aandelenparticipatie invloed zal uitoefenen op het beleid van de bank, waartoe zij overigens als aandeelhouders volledig gerechtigd zijn.

Men kan zich voorts nog afvragen waarom men gekozen heeft voor de krampachtige fifty-fifty-verhouding in het kapitaal (vgl. nogmaals de CDFC). Deze verhouding moet zelfs bij latere plaatsing van aandelen gehandhaafd blijven. Een regelmatige groei van het aandelenkapitaal (de eerste plaatsing is slechts f. 5 mln.) kan daardoor worden belemmerd, omdat immers Staat én bedrijfsleven elkander telkens moeten overreden om aan een eventuele uitbreiding van het kapitaal medewerking te verlenen⁵.

Terloops ontwaart men nog een inconsequentie: men zou verwachten dat de fifty-fifty-basis is terug te vinden in de samenstelling van de Raad van Commissarissen. Integendeel: het aantal commissarissen dat wordt benoemd op voordracht van de twee categorieën van aandeelhouders bedraagt 10, waarvan meer dan de helft (6) op voordracht van de Staat.

Uit het bovenstaande wordt duidelijk dat de gekozen fifty-fifty-verhouding in het aandelenkapitaal van de

³ Bij een vergroting van het aandelenkapitaal in 1959/60 van £ 15 mln. op £ 30 mln. werd ca. 4% van het totaal voor eventuele latere plaatsing in portefeuille gehouden.

⁴ Hierbij moet worden aangetekend, dat de oprichters van de CDFC indertijd (1953) een zeer loyale medewerking hebben gekregen van de toenmalige Federation of British Industries, welke laatste zich sterk gemaakt heeft t.o.v. haar leden ten einde een zo ruim mogelijke spreiding van de te plaatsen aandelen onder de Britse bedrijven te bewerkstelligen. Een dergelijk succes wensen wij ook de Nederlandse industrieverbonden toe, die immers een dergelijke toezegging eveneens hebben gedaan.

⁵ Wij willen nog terzijde opmerken dat ons de omvang van het nominale kapitaal gering voorkomt, wanneer men wederom een vergelijking met zusterinstellingen maakt (DEG: DM 150 mln. met een vergroting tot DM 300 mln. in het vooruitzicht; CDFC: £ 30 mln.). Dit laat de FMO weinig ruimte om te zijner tijd gebruik te maken van haar bevoegdheid tot het aantrekken van geldmiddelen, andere dan die uit de Schatkist en eventueel die, zonder garantie van de Staat.

maatschappij een waarborg moet scheppen voor een gelijkwaardige samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven binnen de FMO. De noodzaak van een dergelijke samenwerking lijkt ons, zeker wat betreft het werkterrein van de FMO, buiten iedere discussie te staan. Onze vraag is echter, of alleen een fifty-fifty-basis voor de deelname in het aandelenkapitaal daartoe de aangewezen garantie biedt. Temeer daar men in de belangrijkste beleidsorganen van de bank (Raad van Commissarissen, maar ook de Commissie voor het nemen van de investeringsbeslissingen) wat betreft de vertegenwoordigingen heeft geschipperd. M.a.w. men had, om het karakter van de samenwerking tot uitdrukking te brengen, ook kunnen volstaan met een symbolische deelneming van het bedrijfsleven in het kapitaal, zeker omdat verwacht mag worden dat dit laatste in het totaal van de beschikbare middelen van de FMO op den duur een te verwaarlozen rol zal spelen.

De winstuitkering

De maatschappij zal te gelegener tijd (na afboeking van de verliezen in de aanloopperiode) moeten overgaan tot dividenduitkering: maximaal 3% vóór reservering, resp. maximaal 6% nadat de reserves zijn opgelopen tot 200% van het geplaatste kapitaal. De winstuitkering volgt logisch uit de gekozen constructie: N.V. mét privé-aandeelhouders. Voor een ontwikkelingsbank komt ons het principe van de voorgeschreven winstuitkering echter niet erg gelukkig voor.

Ontwikkelingsbanken lopen — meer dan andere traditionele instellingen op financieel terrein — in de regel veel grotere risico's door de specifieke aard van hun activiteiten. Dit maakt een sterke intrinsieke financiële positie gewenst. Het vormen van reserves echter is bij dit soort instellingen moeilijk⁶. Bij een constructie met de Staat als aandeelhouder kan men hiertoe gemakkelijker komen. Dan is het denkbaar dat een dividenduitkering geheel achterwege blijft of pas plaatsvindt na reservering en zelfs dan in onderling overleg tussen de Staat en de leiding van de bank⁷.

OPERATIONELE ASPECTEN

Risicodragende financiering

De FMO zal kunnen deelnemen in het kapitaal van bedrijven en lokale ontwikkelingsbanken overzee. De daartoe beschikbare middelen lijken voorshands beperkt te zijn tot het geplaatste kapitaal en wellicht later de reserves. Uit de Memorie van Toelichting valt echter op te maken dat volgens een tussen de Staat en de FMO te sluiten financieringsovereenkomst tot de financieringsmiddelen voor kapitaaldeelnames ook de renteloze leningen van de Staat kunnen worden gerekend, zodat men kan stellen dat het plafond voor de totale deelnames is: het kapitaal, de reserves en de renteloze leningen. Dat een dergelijk plafond wordt vastgesteld, lijkt niet uitgesloten, daar uit de ervaring van andere ontwikkelingsbanken blijkt dat de geneigdheid bij deze instellingen om kapitaaldeelnames te verrichten om verschillende redenen groot is. Wij juichen de vaststelling van een plafond niet toe, omdat het weinig tot de verbeelding spreekt.

Waarom zouden onder de dekkingscategorieën voor risicodragende financiering niet alle leningen kunnen vallen, die de bank afsluit boven een bepaalde minimum looptijd (bijv. 25 jaar) en waarom zou men het terzake te

voeren participatiebeleid niet overlaten aan de leiding van de bank? Of stemt dit niet overeen met de orthodoxie van de financiering? Laten we dan echter wel bedenken dat „ontwikkelingsfinanciering” pas van de laatste decennia is en zich moeilijk laat inpassen in de gevestigde financieringsopvattingen.

Het komt ons voor dat de mogelijkheden van de bank tot aandelenparticipatie niet aan banden gelegd moeten worden omdat dit haar flexibiliteit t.a.v. gecompliceerde financieringsproblemen, die zich voordoen bij gezamenlijke investeringsoperaties („joint ventures”), niet ten goede komt.

Afstoting van deelnemingen

Met het bovenstaande hangt nauw samen de in de moderne praktijk van ontwikkelingsbanken gegroeide verplichting om te gelegener tijd en bij voorkeur in het land van investering, deelnemingen te cederen. Hiervoor zijn talloze modaliteiten denkbaar. De verkoop van deelnemingen maakt niet alleen bij de bank middelen vrij voor investering in nieuwe projecten, maar levert ook een bijdrage aan de in die landen gewenste transformatie van besparingen in investeringen en van investeringen in vaste-rentedragende objecten in risicodragende investeringen. Voorts is het zeer goed denkbaar, dat zij op dergelijke transacties een aantrekkelijke winst boekt, welke aan de reserves ten goede komt.

Men mag van de leiding van de nieuwe bank niet verwachten dat zij te zijner tijd zelf zal overgaan tot verkoop van rendabele deelnemingen, wanneer een dergelijke aanwijzing niet op enigerlei wijze in de oprichtingsstukken van de bank wordt opgenomen. De kans is aanwezig dat de bank, uit zorg voor voldoende winstgevendheid en kredietwaardigheid op langere termijn, zo lang mogelijk haar rendabele deelnemingen in portefeuille houdt en zodoende stiltejesaan het karakter krijgt van een „investment trust”.

De controle

Volgens de tekst van de oprichtingsstukken zal de controle van de FMO op door haar gefinancierde projecten betrekking hebben op de boeken, jaarverslagen, accountantsrapporten en door middel van — in daarvoor in aanmerking komende gevallen — het bezetten van een of meer commissariszetels. Hier valt op dat de mogelijkheid van fysieke controle ter plaatse waar het project wordt uitgevoerd of in exploitatie is, niet in de teksten is opgenomen.

Toch mag men niet over het hoofd zien dat financiering van overzeese projecten een extra dimensie heeft (afstand, vreemde toeleveranciers, klimaatomstandigheden, betalingsgewoonten enz.), waardoor met name op het terrein van ontwikkelingsfinanciering aan de controle, welke vaak ook een begeleidend karakter heeft, veel grotere aandacht

⁶ De reserves van de CDFC bedroegen 13 jaar na oprichting ca. 18% van het geplaatste kapitaal. Eind 1967 (6 jaar na oprichting) die van de DEG iets meer dan 3%. De reserves en voorzieningen van de Commonwealth Development Corporation, een soortgelijke instelling als de CDFC, bedroegen eind 1967, ca. 20 jaar na oprichting, iets meer dan 11% van het totaal van de aangegane verplichting van de CDC t.o.v. de Schatkist.

⁷ Vergelijk hiervoor IRC (Industrial Reorganisation Corporation) te Londen, Reports and Accounts 1967/68. Deze instelling opereert weliswaar niet in ontwikkelingslanden, maar loopt wel risico's die vergelijkbaar zijn met die van ontwikkelingsbanken (nieuwe industrieën, fusies, saneringen enz.).

dient te worden geschonken dan bij traditionele financieringsoperaties in het eigen land⁸. Vandaar dat een aantal Europese ontwikkelingsbanken een uitgebreid net van plaatselijke vertegenwoordigers hebben (bijv. CDC, de Caisse Centrale) of dochtermaatschappijen (bijv. CDFC), die zich intensief met controle en begeleiding en zelf-financiering van projecten bezig houden.

Samenwerking met gelijksoortige instellingen

De vergelijkingen die in dit artikel worden getrokken tussen de FMO en gelijksoortige instellingen in Europa, doen de vraag rijzen waarom in de oprichtingsstukken niets is te vinden dat erop wijst, dat de FMO voor projectfinanciering zo mogelijk moet samenwerken met deze instellingen.

De laatste jaren is in Europa een tendens tot nauwere samenwerking duidelijk waarneembaar, een samenwerking die zich niet alleen uitstrekt tot ontwikkelingsbanken in de verschillende Europese landen, maar ook tussen deze en instellingen op internationaal niveau. Zo zou — in het algemeen gesproken — een artikel in de statuten van de FMO kunnen worden opgenomen dat bepaalt, dat de instelling samenwerkt en contacten legt met alle internationale en nationale instellingen, waarvan de werkzaamheden zich uitstrekken over een terrein dat met het hare overeenkomt.

ORGANISATORISCHE ASPECTEN

Nog enkele opmerkingen van organisatorische aard. Allereerst de samenstelling van de Raad van Commissarissen. Volgens de stukken: een vijftal commissarissen op voordracht van de Staat, een viertal op voordracht van de privé-aandeelhouders en vervolgens vier commissarissen resp. namens de SER, de werkgevers- en de werknemersverbonden en De Nationale Investeringsbank. Hoewel het niet uitgesloten is dat vertegenwoordigers van De Nederlandsche Bank en van de algemene banken onder een van de verschillende hoofden worden benoemd, had ons een expliciete vermelding van beide categorieën vertegenwoordigers gelukkiger voorgekomen, gezien de direct aanwijsbare betrokkenheid van de Centrale Bank en van de algemene banken bij de toekomstige activiteiten van de FMO.

Een laatste opmerking betreft de organisatie van het apparaat zelf. Uit hier en daar circulerende berichten heeft men kunnen afleiden dat het operationele apparaat beperkt zal worden gehouden. Dit is natuurlijk in de era van de „wet van Parkinson” een mooi streven. Zonder een concreet minimum te willen aangeven, geloven wij echter dat het specifieke karakter van de FMO als ontwikkelingsbank een zeer behoorlijke bezetting vraagt van financieel, technisch, commercieel en juridisch geschoolde experts. Op het vlak immers van de beoordeling en de financiering van projecten dienen de minste risico's te worden genomen, hetgeen met zich brengt dat men binnen het apparaat rekening moet houden met een vrij lage verhou-

ding project/man. Daarbij komen nog de vaak tijdrovende onderhandelingen met de promotor en met buitenlandse partners.

De ervaring bij andere ontwikkelingsbanken in Europa is voorts dat zij vaak betrokken worden bij de voorbereiding van een project, in het bijzonder bij die, welke geëntameerd worden door middelgrote en kleinere bedrijven die weinig ervaring met overzeese investeringen hebben. De FMO zal er dus bij de opzet van het apparaat rekening mee moeten houden dat ook Nederlandse bedrijven op dit terrein „technische bijstand” nodig hebben. De personeelsgetallen bij andere instellingen spreken overigens duidelijke taal: DEG 75 personeelsleden, Kreditanstalt 425, CDC 115, Caisse Centrale 662 enz.

Wellicht biedt de voorgestelde samenwerking met De Nationale Investeringsbank goede perspectieven met betrekking tot de personeelsbezetting van de nieuwe maatschappij. In de NIB is immers reeds een grote ervaring verzameld op het gebied van industrie-financiering. Voorts leert de ervaring van de Duitse Kreditanstalt für Wiederaufbau, dat binnen- en buitenlandse activiteiten op het gebied van de ontwikkelingsfinanciering zich zeer harmonieus laten verenigen.

CONCLUSIES

Met de conclusies kunnen wij na het vorenstaande kort zijn. Aan een instelling als de FMO bestaat zeker grote behoefte, afgaande op ervaring in andere Westeuropese landen. Het initiatief van de regering verdient dan ook de grootste aandacht. Dezelfde ervaring leert echter ook dat in de aanvang niet verwacht moet worden dat de bank met aanvragen tot financiering wordt overstroomd.

Veel zal afhangen van het enthousiasme waarmee het bedrijfsleven deze bank tegemoet treedt, maar evenzeer van de souplesse waarmee de bank kan opereren. Ten aanzien daarvan hebben wij, bij nader inzien, enige vraagtekens geplaatst. Ook hebben wij ons afgevraagd waarom de statuten en andere oprichtingsstukken niet enigszins meer aansluiten bij de in de laatste jaren snel geëvolueerde praktijk van „development banking”. Voor het overige geven de oprichtingsdocumenten de indruk van een zodanig dynamische opzet, dat men de FMO méér dan alleen de „benefit of the doubt” moet geven. Van de leiding van deze nieuwe loot aan de Nederlandse bankstam zal veel van het welslagen van het initiatief afhangen, alle papieren stukken ten spijt.

Luxemburg

Drs. J. Th. Adolfse

(Dit artikel vormt de neerslag van persoonlijke overwegingen van de schrijver n.a.v. het verschijnen van het wetsontwerp over de oprichting van de FMO)

⁸ Zie hiervoor Davenport: *Financing the small manufacturer in developing countries*, Hfdstk. II, McGraw-Hill, New York 1967.

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

De nationale en regionale economische groei in België

Het verminderen van de conjuncturele groei in België in de laatste twee jaren heeft de periode van versnelde economische groei van de jaren 1960-1965 afgesloten. Voor 1968 en 1969 wordt verwacht dat de stijging van het B.N.P. 4% zal belopen. Niet ongunstig als zodanig. In België gaat de aandacht echter meer en meer uit naar de regionale spreiding van deze groei. De uiteenlopende ontwikkeling van de streken — Vlaanderen, Wallonië en Brussel — was in het verleden reeds aanleiding tot het voeren van een regionaal maar centraal geconcipteerd en gerealiseerd beleid. De wens van deze streken gaat echter een andere richting uit. Ze wensen het regionale beleid zelf te concipiëren en daar waar mogelijk ook regionale beslissings- en uitvoeringsmacht te verwerven. Het pas ingediende ontwerp van kaderwet betreffende de planning en de economische decentralisatie gaat echter nog niet zo ver en heeft als doel de adviserende functie van de streken te institutionaliseren.

DE NATIONALE ECONOMISCHE GROEI

Vóór 1960 kende de Belgische economie een vrij geringe groei. In internationale vergelijkingen behoorde dit land tot de categorie van de traaggroeiende geïndustrialiseerde landen¹. De gemiddelde jaarlijkse groei tijdens de jaren vijftig — en in het bijzonder tijdens de periode 1953-1960 — bedroeg slechts 2,9%². De oorzaken van dit relatief zwakke groeitempo waren vooral van structurele aard. Juist na de oorlogsjaren was er een sterke activiteit geweest, daar de relatief intact gebleven haven- en infrastructuur bijna al het naoorlogse internationaal verkeer naar zich toe trok. Het ontbreken van een gelijktijdige vernieuwing van het industriële potentieel had echter als gevolg dat de Belgische economie vlug achterop raakte. Afgezien van een klein aantal periodes van gunstige conjunctuur verliep de economische ontwikkeling niet zo gunstig. Het gevolg hiervan was dat het land een hoge graad van structurele werkloosheid kende. De handelsbalans vertoonde praktisch permanent tekorten. Zoals uit de gegevens van tabel 1 blijkt, overtrof de stijging van de invoer die van de uitvoer en dit tot in 1960.

De expansionistische visie die rond de jaren 1959 ingang vond, o.m. onder invloed van de liberalisering van de betrekkingen tussen de landen van de EEG, gaf aanleiding tot het voeren van een zuiver Keynesiaans expansiebeleid. De basis hiervan waren de zgn. expansiewetten en de economische programmering. De gunstige Europese en wereldconjunctuur, die tijdens de periode 1960-1965 deze politiek ondersteunden, resulteerden in een gemiddelde jaar-

lijkse groei van het B.N.P. (tegen vaste prijzen) van 5,1%. De geraamde gemiddelde jaarlijkse groei van 4%, die voor de jaren 1960-1965 in het Eerste Economische Programma voorzien was, werd dus ruim overtroffen. De invoer/uitvoer-verhouding werd positief en de bruto binnenlandse kapitaalvorming steeg gemiddeld met jaarlijks 6,3% tegenover 4,5% tijdens de periode 1953-1960. In tegenstelling met wat in een periode van gunstige conjunctuur en snelle groei verwacht mocht worden, steeg de overheidsconsumptie met jaarlijks gemiddeld 6,8% tegenover 2,8% tussen 1953-1960.

Vergelijking met de geraamde economische groei geeft echter aan dat het vooral de investeringen waren die, hoewel ze jaarlijks met gemiddeld 6,3% stegen, onder het begrote groeitempo lagen. In welke mate de vastgestelde groei bevorderd werd door „incentives” van de overheid is moeilijk te zeggen. Tijdens de periode van snelle groei 1960-1965 kwam de overheid tot een totaal investeringsbedrag van ongeveer B.frs. 125 mrd.³. Deze investeringsprojecten, waarvan een groot deel buitenlandse (vooral Amerikaanse) investeringen waren, vertegenwoordigden ongeveer 129.000 arbeidsplaatsen⁴.

Buiten de landbouw, die jaarlijks met gemiddeld 1% achteruit ging, stegen de verschillende bedrijfstakken boven de groeitempi die tijdens de vorige jaren bereikt werden en boven de geraamde ontwikkelingen (zie tabel 1). De ontwikkeling gaf aanleiding o.m. tot spanningen op de arbeidsmarkt die op hun beurt moesten worden opgevangen door verhoogde tewerkstelling van vrouwen en het aantrekken van buitenlandse arbeidskrachten. De algemene groei resulteerde in een stijging van de werkgelegenheid met ongeveer 150.000 eenheden, wat 50.000 arbeidsplaatsen meer was dan waarvan werd uitgegaan in het Eerste Expansieprogramma.

¹ Tot dezelfde categorie van traag groeiende landen behoorden in diezelfde periode o.m. de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Zie o.m. E. F. Denison: *Why growth rates differ*, Washington 1967.

² Vóór 1953 werden alleen ramingen van het B.N.P. opgesteld door D.U.L.B.E.A. (Département de l'Université Libre de Bruxelles d'Economie Appliquée). Wij gebruiken echter slechts ramingen van het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

³ Deze cijfers geven alleen de grootte aan van de investeringsprojecten en niet van de effectieve realisaties. Voor ongeveer 50% van deze investeringen werd krediet verleend met staats-tussenkomen in de vorm van een verminderde rentevoet en/of een staatsgarantie.

⁴ Dit zijn gegevens ex-ante, d.w.z. „aan te werven arbeiders”. Door het ontbreken van gegevens per onderneming is het niet mogelijk na te gaan in welke mate deze arbeiders werkelijk aangeworven werden.

De verzwakte conjunctuur tijdens de jaren 1966 en 1967 heeft de verdere snelle economische groei van de Belgische economie enigszins belemmerd. Het tweede Economische Expansieprogramma, dat loopt over de periode 1965-1970, zal hierdoor waarschijnlijk weinig kans hebben om gerealiseerd te worden. De vergelijking tussen de schattingen van dit programma en de realisaties tijdens de jaren 1966 en 1967 wijst reeds daarop. Het B.N.P. groeide tijdens die jaren respectievelijk met 2,8% en 3,5%. Uitgegaan werd van een groei van jaarlijks gemiddeld 4%. Hoewel deze laatste groei, in vergelijking met de reële groei van de periode van het Eerste Programma, vrij gematigd is, blijkt deze gematigdheid toch nog optimistisch te zijn. De geringe groei van 1966 en 1967 brengt met zich mee, dat, wil het algemeen gemiddelde van 4% behaald worden, voor de daaropvolgende jaren tot 1970 een groeipercentage van minimaal 4,5 bereikt zou moeten worden. Dit laatste lijkt echter op dit ogenblik vrij moeilijk te realiseren. De vooruitzichten voor 1968 en 1969 gemaakt door de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en voor de raming van de ontvangsten in de Rijksbegroting voor 1969 belopen slechts 4%⁵.

De conjuncturele heropleving die men heden in België kan waarnemen is echter niet van die aard dat nu reeds een verdere versnelde groei zou vaststaan. Het algemene indexcijfer van de industriële productie (exclusief de bouwnijverheid) ligt voor de gehele periode van het eerste halfjaar van 1968 hoger dan dit van 1967⁶. Ondanks deze gunstige ontwikkeling resulteerde dit niet in nieuwe arbeidsplaatsen. Integendeel, voor de eerste tien maanden van 1968 bedroeg het gemiddeld aantal geheel werklozen per maand 102.700, tegenover 85.400 in het jaar 1967. Zorgwekkend is vooral de werkloosheid van personen beneden de 30 jaar. Op 30 juni 1968 vertegenwoordigde deze groep ongeveer 21% van de werklozen.

Uit de divergerende ontwikkeling van de productie en de tewerkstelling blijkt dus dat de time-lag tussen de stijging van de productie en de werkgelegenheid vrij groot wordt. Zoals verder nog wordt aangegeven, heeft het economisch beleid dat men in België wenst te voeren hoofdzakelijk een structureel karakter. De overheid wil hierin

een bijzondere rol vervullen en vooral de nationale groei koppelen aan een gelijkmatige regionale groei.

DE REGIONALE GROEI

De regionale problematiek staat zoals in enkele andere Westerse landen in het brandpunt van de belangstelling. Al naar gelang het criterium kan men in België geconfronteerd worden met verschillende streek- of gewestelijke indelingen. Het land is administratief onderverdeeld in negen provincies die op hun beurt samengesteld zijn uit arrondissementen en kantons. Op basis van de provinciale en de arrondissementsgewijze indeling worden de streken Vlaanderen, Wallonië en Brussel onderscheiden. De regionale expansiewetten omschrijven de gewesten als de gemeenten — of groepen gemeenten — waaraan de overheid bij het oprichten van nieuwe bedrijven of het uitbreiden van bestaande bedrijven bijzondere hulp verleent. De gemeenten behorende tot hetzelfde gewest kunnen echter wel behoren tot verschillende aangrenzende arrondissementen. De gewesten waarvoor gewestplannen (48 in aantal) worden opgesteld met het oog op de ruimtelijke ordening, stemmen in vele gevallen overeen met de arrondissementen. Het is vooral de indeling volgens de drie taalgemeenschappen die hier verder ter sprake zal komen. Deze indeling berust echter niet alleen op economische criteria. Culturele en politieke elementen hebben de gedachte van het bestaan van de verschillende gemeenschappen en economieën geaccentueerd.

De argumentatie, die o.m. met klem verdedigd werd door Prof. Van Meerhaeghe in zijn boek *De economie van Vlaanderen* en door R. Evalenko in zijn pas verschenen werk *Régime économique de la Belgique*, om aan te tonen

⁵ De enige raming die hoger ligt is die van D.U.L.B.E.A. Deze voorziet een groei van het B.N.P. voor 1968 en 1969 van 4,5%.

⁶ Het niveau van het algemeen indexcijfer (1958 = 100, trendcyclische beweging) van de industriële productie (exclusief de bouwnijverheid) bedroeg begin 1967 (eerste drie maanden): 153; in december 1967: 157; in januari 1968: 159 en in september van hetzelfde jaar: 161.

TABEL I.

Middelen en bestedingen

	In prijzen van 1963 (in B.frs. mrd.)					Gemiddelde jaarlijkse groei (in %)						
	1953	1960	1965	1966	1967	1953/60 c)	1960/65 c)	1953/67 e)	1965/66 c)	1966/67 c)	1966/70 d)	1968/70 e)
Middelen												
1 Invoer	118,1	205,4	292,7	316,4	327,8	8,2	7,3	7,6	3,2	2,8	7,6	8,8
2 B.N.P.	491,0	601,7	774,8	796,4	824,3	2,9	5,1	3,8	2,8	3,5	4,0	4,5
waarvan: Landbouw	37,4	42,4	40,3	38,8	44,4	1,9	-1,0	1,3	-3,5	14,4	1,4	-
Industrie a)	156,5	199,4	272,9	284,6	300,4	4,1	6,4	4,7	4,3	2,5	4,8	5,7
Bouwnijverheid	32,7	39,6	51,3	53,4	54,6	2,7	5,3	3,7	3,6	2,3	3,7	4,2
Diensten	257,0	323,1	406,3	419,0	432,5	3,3	4,6	3,8	3,0	2,6	3,8	0,7
Overheid b)	40,8	55,2	75,1	78,7	83,2	4,4	6,3	5,1	4,9	5,6	5,5	4,5
Woongebouwen	37,9	40,9	44,0	44,7	45,5	1,0	1,4	1,3	1,5	1,8	1,1	0,7
Bestedingen												
1 Particulier verbruik	341,8	420,3	511,5	527,9	542,8	3,0	4,0	3,4	3,2	2,8	3,7	4,2
2 Overheidsverbruik	60,8	73,6	99,8	104,1	111,4	2,8	6,3	4,5	4,3	7,0	5,4	5,3
3 Bruto binnenlandse kapitaalvorming	88,2	117,9	164,2	177,9	175,7	4,5	6,8	5,4	7,2	4,3	3,9	2,7
4 Voorraden	-0,1	1,5	-0,2	0,7	0,4	-	-	-	-	-	-	-
5 Uitvoer	113,9	189,9	286,1	296,3	316,0	7,5	8,5	7,5	3,8	6,4	7,4	8,9

a) Inclusief de extractieve nijverheid, elektriciteit, gas en water.

b) Inclusief onderwijs.

c) Berekend op basis van gegevens van de Nationale Boekhouding — N.I.S.

d) Tweede Economische Expansieprogramma: 1960-1970.

e) Te verwezenlijken.

TABEL 2.

Kengetallen van de regionale ontwikkeling in België

2a: Bevolking, actieve bevolking, leeftijdsstructuur, werkloosheid

	Bevolking			Beroepsbevolking			Leeftijdsstructuur in % d)						Aantal werklozen c) e) Maandgemiddelden (x 1.000)				
	1961	1970	r _a 1961- 1970	1961	1970	r _a 1961- 1970	< 20 jaar		20 tot 65 jaar		> 65 jaar		1961	1965	1966	1967	1968
							1961	1970	1961	1970	1961	1970					
Vlaamse streek a)	4.645,1	4.995,5	0,90%	1.783,1	1.963,6	1,0%	32,7	33,2	56,5	54,7	10,8	12,1	52,3	31,7	29,9	41,1	49,8
Waalse streek b)	3.102,7	3.194,2	0,37%	1.124,0	1.135,3	0,12%	29,0	30,1	57,5	55,4	13,5	14,5	21,5	19,6	24,8	35,8	42,6
Brusselse streek c)	1.438,9	1.515,7	0,65%	604,9	668,7	1,20%	23,6	25,5	64,4	57,7	12,0	16,8	11,7	6,3	6,4	8,5	10,3
RIJK	9.189,7	9.705,4	0,70%	3.512,0	3.767,6	0,85%							84,5	27,6	61,1	85,4	102,7

2b: Geografisch produkt, geografisch produkt per inwoner, 1964-1966 (prijzen 1963)

	Bruto geografisch produkt (in B.frs. mln.)			Geografisch produkt per inwoner (B.frs.)			Groeipercentages van het geografisch produkt t.o.v. het vorig jaar		
	1964	1965	1966	1964	1965	1966	1964	1965	1966
Vlaamse streek a)	303,6	314,6	326,7	63,9	65,6	67,5	+ 8,5%	+ 3,6%	+ 3,8%
Waalse streek b)	204,8	209,4	210,8	65,2	66,3	66,6	+ 6,4%	+ 2,3%	+ 0,7%
Brusselse streek c)	150,2	158,1	163,1	101,2	105,1	107,3	+ 5,1%	+ 5,3%	+ 2,2%
RIJK	658,6	682,1	700,6	70,2	72,1	73,5	+ 7,0%	+ 3,6%	+ 2,7%

2c: Bruto toegevoegde waarde tegen factorkosten (prijzen 1963) van enkele sectoren: groeipercentages t.o.v. het vorig jaar

	Landbouw			Extractieve Nijverheid			Be- en verwer- kende nijverheid			Handel, banken, verzekeringen, woongebouwen			Vervoer en verkeer			Diensten			Bouwnijverheid		
	1964	1965	1966	1964	1965	1966	1964	1965	1966	1964	1965	1966	1964	1965	1966	1964	1965	1966	1964	1965	1966
Vlaamse streek a)	+2,1	-3,8	-3,2	-3,4	-0,2	-6,5	+12,9	+2,9	+7,8	+4,4	+6,1	+3,4	+9,8	+6,3	+4,5	+4,9	+4,5	+2,7	+22,7	-1,2	+4,1
Waalse streek b)	+4,3	-9,7	-3,6	+1,3	-10,1	-10,1	+9,8	+3,8	+1,3	+3,0	+3,6	+3,1	+3,9	+0,2	+1,2	+4,7	+5,2	+3,1	+14,6	+2,7	+2,0
Brusselse streek c)	+2,3	-8,1	-4,8	+60,0	-45,5	+4,2	+3,5	+6,1	+3,7	+5,0	+3,9	+4,2	+6,2	+2,9	+6,1	+4,0	+7,5	+2,5	+14,6	+3,8	+4,1
RIJK	+3,0	-6,4	-3,5	-0,1	-7,0	-8,8	+10,1	+3,8	+4,9	+4,3	+4,7	+3,6	+7,3	+3,9	+4,1	+4,7	+5,5	+2,8	+18,9	+1,1	+3,6

a) Omvat de provincies Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg + arrondissement Leuven.

b) Omvat de provincies Luik, Henegouwen, Namen, Luxemburg + arrondissement Nijvel.

c) Omdat de arrondissementen Brussel-Hoofdstad, Brussel-Randgemeenten, Halle en Vilvoorde.

d) Hiervoor werd door het N.I.S. de definitie van taalgebied aangeduid.

e) Per regionaal bureau. Dit wijkt enigszins af van de arrondissementstructuur.

Bronnen: Nationaal Instituut voor de Statistiek; Bureau voor Economische Programmatie; Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening.

dat de begrippen Vlaamse, Waalse en Brusselse economie een zeer relatieve waarde hebben, vindt heden nog maar weinig gehoor. Het verabsoluteren van deze begrippen heeft geleid tot het streven naar een economische decentralisatie waarvan de essentie is dat — zoals verder nog wordt uiteengezet — de streken een adviserende rol zullen kunnen spelen bij het bepalen van het regionaal beleid. Tussen de verschillende streken zijn er in de laatste decenia belangrijke groeiverschillen ontstaan.

Het industriebecken van Wallonië is lange tijd de belangrijkste vestigingsplaats geweest in België van de be- en verwerkende nijverheid, en in het bijzonder van de zware industrie. Deze streek werd geconfronteerd met een dubbele structuurwijziging t.a.v. de vestigingsplaats van de industrie: enerzijds, door het verlaten van het klassieke vestigingspatroon volgens hetwelk de ijzer- en staalnijver-

heid zich diende te vestigen in de nabijheid van de energiebronnen (in casu de steenkool), en anderzijds, door het verschijnsel dat heel wat lichte industrie zich ging vestigen in de gebieden met ruime arbeidsreserves. Tijdens de periode 1955-1963 steeg het bruto geografisch produkt (oude gebiedsindeling ⁷) het meest in het arrondissement Brussel. De gemiddelde jaarlijkse stijging bedroeg 4,3% tegenover 4,0% in Vlaanderen en 2,2% in Wallonië.

De ontwikkeling van het bruto geografisch produkt (nieuwe gebiedsindeling) over de jaren 1964, 1965 en 1966

⁷ In 1963 werden de grenzen van de provincies enigszins gewijzigd. Dit brengt bepaalde statistische moeilijkheden met zich mee. Wegens de wijzigingen in de provinciegrenzen dragen sommige regionale statistieken de vermelding „nieuwe grenzen” (N.G.) of „oude grenzen” (O.G.).

geeft aan dat, afgezien van het jaar 1964, de groei van Wallonië eveneens beneden het percentage van de groei van Vlaanderen en van Brussel ligt. Uit de tabel die de ontwikkeling van de verschillende sectoren weergeeft (tabel 2c) blijkt dat het vooral de extractieve nijverheid en de landbouw zijn die het groeipercentage van Wallonië negatief beïnvloeden. In vergelijking met de twee andere streken, zijn er eveneens groeiverschillen te bemerken in de be- en verwerkende nijverheid, de woongebouwen, het vervoer, de diensten en de bouwnijverheid. Buiten de sector van de diensten liggen de groeipercentages van de bruto toegevoegde waarde voor Wallonië beneden die van Vlaanderen en Brussel. Daarentegen ligt het geografisch produkt per inwoner voor Wallonië hoger dan voor Vlaanderen. Dit verschil vindt men ipso facto terug in de gemiddelde beloning van de arbeid per werknemer. Per werknemer werd in 1963 te Brussel B.frs. 117.000, in Vlaanderen B.frs. 105.000 en in Wallonië B.frs. 130.500 uitbetaald.

Weging met het aantal werknemers geeft een zelfde discrepantie aan. De gemiddelde arbeidsvergoeding op basis van de structuur in de Waalse streek geeft aan dat de werkelijke bezoldiging in Vlaanderen ongeveer 20% en in Brussel 11% lager ligt dan in Wallonië. De sectorale verdeling van het looninkomen weerspiegelt eveneens deze divergenties. De bedrijfstakken met het laagste looninkomen liggen inderdaad praktisch alle in Vlaanderen. Volgens de statistiek die de rangschikking aangeeft van de arrondissementen naar de hoogte van het belastbaar globaal netto inkomen voor het dienstjaar 1964 (inkomen 1963) behoort het grootst aantal Vlaamse arrondissementen nog steeds tot de laagste inkomensgroepen (tabel 3). Slechts één enkel Vlaams arrondissement (Antwerpen) stijgt uit boven het Rijksgemiddelde.

TABEL 3.

Rangschikking der arrondissementen naar de hoogte van het belastbaar globaal netto inkomen per aangifte. Dienstjaar 1964 (inkomen 1963)

Inkomens in % van het landelijk gemiddelde	Aantal arrondissementen	
	Vlaamse streek	Waalse streek
Tussen 60 en 69%	1	—
Tussen 70 en 79%	6	1
Tussen 80 en 89%	9	8
Tussen 90 en 99%	5	7
Tussen 100 en 109%	1	2
Tussen 110 en 119%	—	2
Meer dan 120%	(Brussel en randgemeenten)	

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek.

De remmende factoren t.a.v. de economische groei in de drie streken zijn van zuiver structurele aard. De specifieke problemen van Vlaanderen en Wallonië zijn enerzijds, dat er in elke streek nog vrij belangrijke achtergebleven gebieden zijn (Westhoek, Zuiderkempen, Zuid-Luxemburg), waarvan de voornaamste activiteit de land- of bosbouw is en anderzijds, dat in beide streken traditionele economische sectoren veel aan belang hebben ingeboet. Typische gevallen zijn voor dit laatste de reeds aangehaalde steenkool- en de ijzer- en staalnijverheid in Wallonië en de textielnijverheid in Vlaanderen. De problemen die zich in de Brusselse streek voordoen, zijn die van alle grote en oudere agglomeraties die zich stedenbouwkundig op een vrij ongeordende wijze hebben uitgebreid en waar de tertiaire sector steeds belangrijker wordt.

Naast het feit dat de streken gehinderd worden in hun groeimogelijkheden door structurele veranderingen in bepaalde bedrijfssectoren, spelen demografische factoren ook een bijzondere rol. In Vlaanderen is dit een meer positief, in Wallonië daarentegen een minder gunstig facet van de groei. Tussen 1961 en 1970 zal Wallonië een toename van haar bevolking en beroepsbevolking kennen van respectievelijk 91.000 en 11.000 personen. In Vlaanderen ligt de toename van de bevolking en de beroepsbevolking aanzienlijk hoger en bedraagt respectievelijk 350.000 en 80.000 personen. De gemiddelde jaarlijkse stijging van de bevolking en de beroepsbevolking⁸ in Wallonië ($r_1 = 0,37\%$, $r_2 = 0,12\%$) is dus geringer dan die van de Vlaamse streek ($r_1 = 0,90\%$, $r_2 = 1,0\%$), van Brussel ($r_1 = 0,65\%$, $r_2 = 1,20\%$) en die van het landelijk gemiddelde ($r_1 = 0,70\%$, $r_2 = 0,85\%$). Op lange termijn zal de trage bevolkingsgroei in Wallonië dus de groeimogelijkheden van de streek beperken. Een ander kenmerk van de bevolking in Wallonië is haar oudere structuur. De Waalse bevolking is in het algemeen ouder dan de bevolking in Vlaanderen, maar jonger dan de Brusselse bevolkingsgroep (tabel 2a). Het aandeel in deze laatste streek van de leeftijdsgroep tussen 20 en 65 jaar is zeer belangrijk (gemiddeld 60% tussen 1961 en 1970) en wijst op de grote aantrekkingskracht die deze grote agglomeratie uitoefent op deze leeftijdsklasse.

De mutaties in de bedrijfstakken hebben een diepe weerslag gehad op de regionale tewerkstelling. De vermindering van de werkgelegenheid in deze sectoren — en het relatief geringe absorptievermogen van de nieuwe industrieën die meestal minder arbeidsintensief zijn — geeft aan de ontstane werkloosheid een structureel karakter. Tevens ondervindt men de weerslag van het migratiebeleid dat tijdens de jaren van hoogconjunctuur gevoerd werd. Op 30 juni 1968 was 14% van de geheel werkloze arbeiders van vreemde nationaliteit. Deze werklozen zijn voor 51% gelokaliseerd in Wallonië, voor 15,1% te Brussel en voor 33,9% in Vlaanderen. Structureel is verder de belangrijke werkloosheid van de jongeren in de diverse streken. Dit structurele karakter is vooral duidelijk in Wallonië, waar de bevolking de oudste structuur heeft en tevens de relatief grootste groep jonge werklozen kent.

Om de divergenties in groei tussen de streken en de gewesten te verminderen, is er in België in het laatste decennium een economisch beleid gevoerd dat poogde aan de gestelde problemen een oplossing te geven. Het voornemen bestaat — zoals in de volgende paragraaf wordt uiteengezet — om dit beleid nog vastere vorm te geven en coherenter te maken door over te gaan tot een economische decentralisatie, waardoor de streken een zekere medezeggenschap moeten verkrijgen in het streekbeleid.

RECENTE TENDENSEN IN HET ECONOMISCHE BELEID

Het economisch beleid dat België gedurende de laatste jaren voerde, had — zoals reeds gezegd — als hoofddoelinden de nationale groei te versnellen en de regionale ontwikkeling evenwichtiger te doen verlopen. Op basis van de jongste regeringsverklaring en van het pas verschenen *Ontwerp van kaderwet houdende de organisatie van de planning en economische decentralisatie*⁹ wil men

⁸ r_1 = gemiddelde jaarlijkse groei van de bevolking tussen 1961 en 1970; r_2 = idem, van de beroepsbevolking.

in het instrumentarium om deze doeleinden te verwezenlijken twee belangrijke wijzigingen doorvoeren. In de eerste plaats wenst men een meer normatief karakter te geven aan de economische programmering door over te stappen naar de economische planning. Verder is het de bedoeling om een economische decentralisatie door te voeren die met de nationale planning verschillende verbindingen heeft en de basis moet vormen van het toekomstig regionaal beleid.

Het economisch beleid dat na de Tweede Wereldoorlog in België gevoerd werd, kreeg pas een duidelijke oriëntatie vanaf het einde van de jaren vijftig. In 1959 werd gestart met een expansiebeleid dat als voornaamste doel had de economische groei waarneembaar te versnellen. De twee voornaamste instrumenten hiervan waren de zgn. „algemene” en „regionale” expansiewetten die uitgevaardigd werden respectievelijk op 17 en 18 juli 1959¹⁰, en de economische programmering. Beide hadden duidelijk als doel structurele wijzigingen aan te brengen in de Belgische economie: de expansiewetten door veranderingen uit te lokken in de industriële structuur door het verlenen van overheidshulp aan de nijverheid; de economische programmering door het aangeven van middelen tot herstructurering van de economie op middellange termijn.

Het nationale en regionale karakter van de expansiewetten blijkt duidelijk uit het naast elkaar plaatsen van het „algemene” en „regionale” belang. Niet alleen werd er aldus belang gehecht aan de sectorale projecten die uitgevoerd zouden worden in mogelijk reeds sterk geïndustrialiseerde gebieden, maar tevens aan de projecten die de ontwikkeling kunnen beïnvloeden van bepaalde achtergebleven gewesten. De uitbreiding van de regionale wet van 18 juli 1959 op 14 juli 1966¹¹ toont aan dat men in deze laatste richting verder wilde gaan. De economische programmering, waarvan de draagwijdte en de inhoud gedefinieerd werden in het Eerste en Tweede Expansieprogramma, die respectievelijk slaan op de periodes 1962-1965 en 1966-1970, schreef daarentegen een zuiver structureel en nationaal beleid voor. Aan de regionale aspecten van de ontwikkeling werd daarin praktisch geen aandacht geschonken.

Het is pas door de recente Regeringsverklaring en het genoemde ontwerp van kaderwet dat men hierin enige verandering wenst te brengen door op institutionele basis het verband te leggen tussen het nationale en het regionale beleid. Centraal is de omvorming van het huidige Bureau voor Economische Programmatie tot Planbureau, dat een normatief plan en planbeleid moet uitwerken en er voor moet zorgdragen dat het plan geregionaliseerd wordt. Het normatieve karakter zou daarin bestaan dat het Plan imperatief gemaakt wordt voor de overheidssector. Voor de private sector daarentegen zou het indicatief blijven, tenzij er tussen de overheid en de bedrijven verbintenissen zouden worden aangegaan in de vorm van zgn. „vooruitgangcontracten” of quasi-contracten zoals deze reeds in Frankrijk toegepast worden. Het Plan verkrijgt een regionaal karakter door het feit dat het de synthese zou moeten bevatten van de projecten van de regionale plannen die opgesteld worden door de zgn. Gewestelijke Economische Raden. Deze raden, die nu bestaan als private organisaties¹² dienen daarom eerst het statuut te verwerven van officiële consultatieve organisaties om erkend te worden als vertegenwoordiger van de streek en aldus gesprekspartners te zijn op regeringsniveau. Om dit laatste te bereiken, wordt in de samenstelling ervan een vrij belangrijke plaats gereserveerd voor politieke figuren, en dit zowel voor de

parlementariërs uit de streek als voor de lokale en provinciale autoriteiten. Daarnaast zullen vertegenwoordigers zetelen van de verschillende economische groepen (werkgevers en werknemers) en enkele deskundigen. De Gouverneurs van de provincies — die dikwijls leidende figuren waren van de bestaande Gewestelijke Raden — behouden een consultatieve functie.

Deze Raden zouden als taak krijgen ontwerpen van regionale plannen uit te werken, enerzijds, op basis van richtlijnen door het Planbureau gegeven, en anderzijds, op grond van gegevens verstrekt door de nog op te richten Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappijen. Deze laatste zullen de opdracht krijgen een inventarisatie te maken van de reële behoeften van de gewesten en eventuele suggesties te doen voor de ontwerpen van de streekplannen. Gedurende de gehele voorbereidingsperiode van het nationale plan, dat dus in regionaal verband geplaatst zal zijn, wordt er voorzien in een permanente samenwerking tussen de Gewestelijke Economische Raden en het Planbureau. Dit schema verkeert op dit ogenblik nog steeds in het ontwerp stadium. Bepaalde politieke klippen dienen nog omzeild te worden. Eén hiervan is het al dan niet (politiek) samengaan van de zgn. culturele autonomie van de taalgemeenschappen en de economische decentralisatie.

Wil het gehele systeem effect sorteren dan zullen er, bij de institutionalisering van de verbinding tussen het nationale en het regionale planbeleid twee principes nauwkeurig gedefinieerd moeten worden. Er zal duidelijk bepaald moeten worden in welke mate het overstappen van economische programmering naar economische planning het economisch beleid werkelijk normatiever zal maken. In tweede instantie zal er omschreven moeten worden welke de reële impuls zal zijn die de Gewestelijke Economische Raden aan de regionale en de nationale economie zullen kunnen geven.

Overigens is men in de huidige regeringsstructuur reeds ten dele vooruitgelopen op het schema van economische decentralisatie. Het economische beleid wordt nu reeds geregionaliseerd door het feit dat aan de Minister van Economische Zaken een Minister-Staatssecretaris voor zowel de Vlaamse als voor de Waalse Economie toegevoegd werd. Het protocol dat de bevoegdheden tussen de Minister van Economische Zaken en de twee Ministers-Staatssecretarissen regelt, bepaalt echter niets omtrent de betrekking tussen de consultatieve Raden en de Ministers-Staatssecretarissen voor Streekeconomie. Een aanvulling in het voorgestelde decentralisatieschema, in het protocol of in het ontwerp van kaderwet zal hiervoor waarschijnlijk noodzakelijk zijn.

De moeilijkheden die de nationale en de regionale groei in België ondervinden zijn echter zo groot, dat de invloed

⁹ Kamer van Volksvertegenwoordigers, Buitengewone zitting 1968, 22 oktober 1968, document: 125 (B.Z. 1968), no. 1.

¹⁰ 17 juli 1959: *Wet tot invoering en ordening van maatregelen ter bevordering van de economische expansie en de oprichting van nieuwe industrieën*. Belgisch Staatsblad, 29 augustus 1959; 18 juli 1959: *Wet tot invoering van bijzondere maatregelen ter bestrijding van de economische en sociale moeilijkheden in sommige gewesten*. Belgisch Staatsblad, 29 augustus 1959.

¹¹ 14 juli 1966: *Wet tot tijdelijke instelling van uitzonderlijke hulpverlening ter versnelling van de economische reconversie en ontwikkeling van de steenkoolmijngebieden en van bepaalde andere gewesten die met ernstige en dringende problemen te kampen hebben*. Belgisch Staatsblad, 25 augustus 1966.

¹² Deze Raden hebben het juridisch statuut van „Vereniging zonder Winstoogmerk” (V.Z.W.). Dit heeft als gevolg dat, ondanks het feit dat de leden een organisatie vertegenwoordigen, zij uitsluitend à titre personnel zitting hebben in de V.Z.W.

van de institutionalisering van de economische decentralisatie-gering zal zijn indien er anderzijds niet voldoende nieuwe financiële middelen ter beschikking worden gesteld om het economisch potentieel volledig aan te wenden. Het ligt in de bedoeling van de Regering deze middelen ter beschikking te stellen van de economie. Een eerste voorstel behelst extra hulp te verlenen aan bedrijven die zich wensen uit te breiden of zich willen vestigen in gemeenten die reeds onder de expansiewetten vallen en waar de werkloosheid 50% hoger ligt dan het landelijk gemiddelde. In de tweede plaats wenst men vanaf 1969 de pariteit van de hulpverlening te verzekeren tussen de verschillende streken van het land¹³. Men is echter onlangs tot de constatering gekomen, dat bij de paritaire verdeling praktisch alle financiële middelen die uit dien hoofde ter beschikking staan van Wallonië reeds opgebruikt zullen zijn, wanneer de geplande herstructurering van de ijzer- en staalnijverheid (die zich bijna uitsluitend in deze streek bevindt) verwezenlijkt wordt. De Tweede Staalconferentie¹⁴ die o.m. om die reden op 13 januari 1969 bijeengeroepen werd, heeft als resultaat gehad dat hiervoor een zgn. „sectorieel” krediet zou worden geopend, zodat het „regionale” krediet voorbehouden kan blijven aan andere projecten.

Dit impliceert ipso facto meer middelen indien men de ontwikkeling van een sneller groeiende streek niet in gevaar wil brengen, of transformaties in bepaalde sectoren die de gehele economie betreffen mogelijk wil maken.

SLOTOPMERKINGEN

Door de discussie over de economische decentralisatie ging in België de nota die in Nederland in de Tweede Kamer ingediend werd omtrent het regionale economische beleid dat men er tussen 1969 en 1972 wenst te voeren vrij onopgemerkt voorbij. Uit deze nota is nochtans gebleken dat de nieuwe middelen die Nederland wil inzetten voor de regionale ontwikkeling zeer belangrijk zijn. Deze inspanning lijkt ons — afgezien van de beschouwingen in hoeverre het regionale beleid zo mogelijk nog door andere consultatieve lichamen in Nederland geëffectueerd wordt — een begin van antwoord te zijn op de open gelaten vraag naar de wijze waarop Nederland België kan inhalen op het gebied van de hulpverlening aan bedrijven bij nieuwe vestiging of uitbreiding van bestaande ondernemingen, een vraag die onlangs impliciet werd gesteld in het Rapport van de Stichting van de Arbeid inzake het vestigingsbeleid ten aanzien van buitenlandse ondernemingen in Nederland en België.

De analyse van de nationale en de regionale groei in België toont echter dat in essentie de economische problemen die zich in dit land voordoen analoog zijn met de Nederlandse problematiek. Zowel in Nederland als in België wenst men het regionaal-economische beleid op gang te brengen. De kracht waarmee men dit beleid wil voeren moet in beide landen resulteren in een aanzienlijke verhoging van de omvang van de middelen.

De objectieve waarnemer kan echter twee fundamentele vragen stellen:

1. welke zijn de grenzen van de interventiepolitiek van de overheid op dit gebied;
2. in hoeverre is dit beleid voor de economische integratie tussen de Benelux- en de EEG-landen niet eerder een belemmering dan een stimulans, en wordt het niet noodzakelijk om het uitvaardigen van gemeenschappelijke beleidsregels op dit gebied te versnellen?

Indien dit laatste misschien een oplossing vormt teneinde

de vestiging van nieuwe bedrijven in de lage landen op basis van objectieve criteria te bevorderen, vermoeden wij echter dat, door para-economische elementen enerzijds, en door de (gewettigde) nationale en regionale groeikoorts van de verschillende EEG-partners anderzijds, een gemeenschappelijk beleid voor het verlenen van hulp bij het vestigen van nieuwe bedrijven of de uitbreiding van bestaande bedrijven wel eens een taai stuk zou kunnen worden op het gebied van het harmonisatiebeleid, dat in het kader van de EEG gevoerd wordt.

Prof. Dr. S. J. Loccufier

¹³ Dit werd ondertussen verwezenlijkt. Zie: *Begroting van het Ministerie van Economische Zaken voor het begrotingsjaar 1969*. Van het totaal bedrag van 2,2 B.frs. mrd. werd voor nieuwe beslissingen B. frs. 245,6 mln. ter beschikking gesteld van Vlaanderen, een zelfde bedrag van Wallonië en B. frs. 220,4 mln. voor Brussel en voor bijzondere moeilijkheden (B.frs. 1,5 mrd. slaat op de uitgaven voortvloeiende uit beslissingen genomen vóór 1969).

¹⁴ De eerste Staalconferentie vond plaats op 21 november 1966.

Economisch-statistische berichten

Het januari-nummer van het *Maandschrift* van het CBS bevat o.a. een artikel over de „Handel van Nederland met de ontwikkelingslanden” (samengesteld door Drs. J. Robroeks). In dit artikel wordt nagegaan hoe de handel van Nederland met de ontwikkelingslanden zich na de tweede wereldoorlog heeft ontwikkeld.

In 1953 bedroeg het aandeel van de ontwikkelingslanden in de Nederlandse invoer 26%; in 1967 was dit teruggelopen tot 16%. Het aandeel van de EEG-landen in onze invoer steeg daarentegen van 37 naar 54%. Bij de uitvoer eenzelfde beeld. In het tijdvak 1953-1967 daalde de bijdrage van de ontwikkelingslanden in onze uitvoer van 21 naar 11%; die van onze EEG-partners steeg weer, van 36 tot 55%.

De voor onze handel belangrijkste groep ontwikkelingslanden wordt gevormd door de Aziatische landen. In 1967 waren zij onze grootste afnemer en leverancier, met 46% en 42% van onze uitvoer naar resp. onze invoer uit de ontwikkelingslanden.

Van de drie onderscheiden groepen van ontwikkelingslanden (behalve Azië ook Latijns-Amerika en Afrika) is, voor wat de handel met Nederland betreft, Afrika de sterkste „groeiër”. Dit continent gaf de grootste vooruitgang te zien in onze invoer: in de periode 1953-1967 werd een groei van de Nederlandse invoer uit Afrika geconstateerd van 8,8% per jaar tegenover 6,5%, resp. 4% bij de invoer uit Latijns-Amerika en de Aziatische ontwikkelingslanden. De stijging van onze uitvoer naar de ontwikkelingslanden verliep veel trager. Toch liep ook daar Afrika voorop met gemiddeld 5,5% per jaar (4 resp. 2³/₄% voor Latijns-Amerika en Azië).

Het totale Nederlandse handelsverkeer (in- en uitvoer tezamen) is in 1967 ten opzichte van 1953 bijna verdubbeld (f. 7.673 mln. resp. f. 3.936 mln.). Daarbij is de invoer uit de ontwikkelingslanden meer toegenomen dan de uitvoer naar deze landen nl. met 114% of 5¹/₂% gemiddeld per jaar tegenover 69% of 3³/₄% 's jaars.

Teneinde een beeld te geven van de goederen, welke bij de handel van Nederland met de ontwikkelingslanden een rol spelen, wordt in dit artikel tenslotte een overzicht gepresenteerd van de handel van Nederland met de ontwikkelingsgebieden in 1963 en 1967, onderverdeeld naar goederengroepen.

Onlangs verscheen het eerste exemplaar van het *Maandblad Bedrijfskunde*, waarin in het vervolg opgenomen het *Maandblad voor handelswetenschappen en administratieve praktijk*. De opzet van dit blad is het zijn van een „ontmoetingspunt voor allen die betrokken zijn bij de bedrijfskunde in theorie en praktijk”. Gezien de dubbele gerichtheid van het maandblad, zullen er, aldus een begeleidend schrijven van de nieuwe hoofdredacteur Drs. C. van Dam, artikelen in verschijnen die voor zowel theoretici als praktijkmensen interessant en lezenswaardig zijn. Het blad zal worden ingedeeld in een aantal rubrieken en kronieken, waaronder Administratie en Calculatie, Automatisering en Kwantitatieve Methoden, Financiering en Belegging, Leiding en Organisatie, Marketing en commerciële economie, De mens in de onderneming, Welvaart en Welzijn en Bedrijfskundig Zoeklicht.

Het januari-nummer bevat een verslag van een studiereis van Drs. Van Dam langs tien Amerikaanse universiteiten en instituten, toegespitst op „Business Administration” en „Finance”; verder een artikel van Drs. L. W. Kokee („Een kwantitatieve ondersteuning van een investeringsbeslissing”); van Drs. J. van Helleman („De ondernemingsraad”) en van Drs. G. B. M. Jarring („Marketing en commerciële economie”).

De abonnementsprijs bedraagt f. 15,60 per jaar, incl. BTW. Administratie: N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn, Postbus 4.

1 januari 1970 belooft een belangrijke datum te worden voor het thans vigerende omzetbelastingstelsel van België. Met ingang van die datum zal ook daar de Belasting over de Toegevoegde Waarde (BTW) van kracht worden; zulks in navolging van Frankrijk, West-Duitsland en Nederland. Dit als gevolg van een beslissing van de Europese Ministerraad van 11 april 1967, waarbij de Lid-staten van de Europese Gemeenschappen zich verbonden hun stelsel van cumulatieve omzetbelasting uiterlijk op 1 januari 1970 te vervangen door een gemeenschappelijk stelsel van belasting over de toegevoegde waarde.

Hierop vooruitlopende is het jongste nummer van het Belgische *Economisch en Sociaal Tijdschrift* (22e jaargang,

nr. 6 - december 1968) geheel gewijd aan de BTW. Achtereenvolgens komen er artikelen in voor van P. Demin („Harmonisatie van de omzetbelastingwetgeving in de EEG”), van G. Peeters („Enkele theoretische beschouwingen i.v.m. BTW”), van C. Cappellemans („Belgisch BTW-wetsontwerp”), van A. Dequae („Sociale terugslagen van de BTW”), van F. Michielssen („Overgangsmaatregelen i.v.m. voorraden en investeringen”), van F. Hofkens („De BTW en de landbouw”), van R. de Cadt („De BTW-wetgeving tegenover de Belgische havens”), van K. van Elsacker („BTW in Nederland”), van L. Hinnekens („Een vergelijking van de algemene kentrekken van de Franse, Duitse en Belgische BTW stelsels”), van Fy. van Driessche & G. Peeters („De Belgische uitvoerder geconfronteerd met de Franse en Duitse BTW-wetgeving”), en van M. A. Kriz („A fiscal innovation for the U.S.: The value-added Tax?”). Een aantal boekbesprekingen over aan de BTW gewijde publikaties completeert het geheel.

Genoemd tijdschrift verschijnt zesmaal per jaar. De abonnementsprijs bedraagt Bfr. 200 per jaar. (Redactie en administratie: Prinsstraat 13, Antwerpen.) De prijs van dit BTW-nummer bedraagt Bfr. 75.

Bij de N.V. Uitgeverij Diligentia te Amsterdam is recentelijk een nieuw „economisch en technisch weekblad voor de Voedings- en Genotmiddelenindustrie in de Beneluxlanden” verschenen, genaamd *Foodpress*.

De tot dusver door ons ontvangen afleveringen beslaan 8 pagina's elk en handelen over zaken de voedings- en genotmiddelenindustrie betreffende, waarbij eveneens voor het te bestrijken terrein aandacht wordt geschonken aan de ontwikkelingen buiten de Beneluxlanden; dit in tegenstelling tot wat een goede lezer zou vermoeden. Zo werd achtereenvolgens aandacht geschonken aan het Plan-Mansholt, de intra-handel van vee en vlees in de EEG, de geboekte resultaten bij proeven met het bestralen van verse vis, de consumptie van groenten, vlees en fruit in de Euro-markt, de landbouwpolitiek in het komende jaar en de vorming van een Europese tabakmarkt.

Het abonnementsgeld bedraagt per jaar f. 55 of Bfr. 800 (Redactie en administratie: Roemer Visscherstraat 2-6, Amsterdam).

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende stratieve of aanverwante sectoren.

functionarissen in de commerciële, administratieve en technische sectoren.
Advertentie-afd. E.-S.B. - Postb. 42 - Schiedam

„Still going strong” geeft de op 3 mei 1899 opgerichte Koninklijke Vereniging Oost en West haar maandblad over tropische en subtropische gebieden, genaamd *Oost en West* uit. Naast hetgeen tot uitdrukking komt in de naamgeving van het blad, wordt er daarin veelvuldig aandacht geschonken aan de ontwikkelingsproblematiek. Vorig jaar verscheen er een speciaal Afrika-nummer. Dit jaar zullen o.m. nummers verschijnen over Latijns-Amerika en het Nabije Oosten.

Het afgelopen oktober-nummer (jaargang 61, nr. 10), gewijd aan de ontwikkelingshulp bevat o.m. een artikel van Drs. Y. B. de Wit („De feitelijke ontwikkelingshulp van Nederland”) en van Prof. Dr. J. A. Ponsioen („Ontwikkelingshulp op een keerpunt”). Het december-nummer was speciaal gewijd aan Indonesië en bevatte artikelen van o.m. Drs. F. H. Peters („Het verloop van de Nederlandse-Indonesische samenwerking in de periode 1964-1968”) en van Mr. J. A. Steinz („Indonesië: Economisch Vooruitzicht, To hell with your aid”).

Het blad verschijnt 11 maal per jaar; een abonnement is

inbegrepen in de contributie van minimaal f. 15 per kalenderjaar. (Secretariaat en redactie: Dr. Kuypersstraat 5, 's-Gravenhage.)

Van het Nederlands Vervoerswetenschappelijk Instituut ontvingen wij het jongste exemplaar van het door dit instituut uitgegeven *Tijdschrift voor Vervoerswetenschap* (4e jaargang 1968, nr. 4). Deze aflevering bevat een artikel van o.m. Dr. W. A. G. Blonk („Kwantitatieve beperkingen in het goederenvervoer tussen de lid-staten van de EEG”) en van Dr. U. Klimke („Die Ziele gesamtstaatlicher Verkehrsplanung und regionaler Wirtschaftspolitik im Funktionswandel des Verkehrs”). Verder omvat dit kwartaalschrift een aantal vaste rubrieken zoals Kroniek, Boekbesprekingen en Mededelingen van het Instituut. De abonnementsprijs bedraagt per jaar f. 15; voor studenten f. 7,50. (Administratie: Koningin Emmaplein 6, Rotterdam-Z.).

de rijksoverheid vraagt

in het kader van een interdepartementale werving van toekomstige beleidsfunctionarissen

jonge juristen

economen

De aan te stellen jonge academici worden bij een departement geplaatst in een functie in de beleidssector. Bij deze plaatsing wordt rekening gehouden met hun voorkeur en geschiktheid. Gedurende hun inwerkperiode nemen zij deel aan introductie- en vormingsactiviteiten.

tot ca. 30 jaar.

De functie van beleidsambtenaar bestaat voor een belangrijk deel uit: **studie en onderzoek** **planning** van bestuursmaatregelen **overleg** in nationaal en internationaal verband **adviseren** van de departementsleiding **ontwerpen** van wettelijke regelingen, voorbereiding van stukken voor het parlement **voorbereiden** van ministeriële beslissingen.

Bijzonderheden worden verstrekt tijdens een voorlichtingsbijeenkomst op 25 maart 1969.

sociologen

politicologen

Aanstelling geschiedt op een aanvangssalaris van tenminste f 1344,- per maand. Ongeveer 4 jaar na indiensttreding worden zij, bij gebleken geschiktheid, benoemd tot referendaris (huidig max. salaris f 2240,- per maand). Verwacht wordt dat zij zich zodanig zullen ontwikkelen, dat een verdere carrière mogelijk is.

Belangstellenden - ook zij die binnenkort hopen af te studeren - kunnen zich met opgave van naam, adres, leeftijd, studierichting en (vermoedelijke) datum van afstuderen tot uiterlijk 12 maart a.s. schriftelijk aanmelden bij de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage, onder vermelding van vacaturenummer 9-0361/0936 in linkerbovenhoek van brief en enveloppe.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

De maandelijkse uitkering van het Rijk aan de gemeenten heeft, zoals elke maand, zijn sporen op de weekstaat van de Nederlandsche Bank nagelaten. Het tegoed van de Schatkist is met f. 316 mln. gedaald; de hieruit voortvloeiende versterking van de bankkassen is door de banken gebruikt om de schulden aan de centrale bank te verminderen. Deze daalden met f. 329 mln. tot f. 298 mln. Hieruit blijkt, dat de markt nog steeds niet uit zichzelf in evenwicht is. In verband hiermede handhaafde zich de daggeldrente op het bestaande, hoge peil van $5\frac{1}{4}\%$.

Het binnenlandse actieve bedrijf der banken heeft in 1968 een sterke uitbreiding ondergaan. De mutaties in de kredietverlening aan de lagere overheid en de private sector en die in de beleggingen op de binnenlandse kapitaalmarkt hebben in 1968 f. 465 mln. meer bedragen dan in 1967. Het bruto actieve bedrijf is in 1968 met meer dan f. 3 mrd. geëxpandeerd.

Toeneming kredietverlening (in f. mln.)

	1967	1968
Lagere overheid	116	— 98
Particuliere sector:		
kort	1.744	1.983
middellang	375	296
Kapitaalmarktbeleggingen	425	995
Mutatie kapitaal, reserves enz.	280	194
" eigenlijke besparingen	33	121
Netto actieve bedrijf	2.397	2.861

Ook in 1968 heeft de kredietverlening aan het bedrijfsleven de hoofdtoon gevoerd. De groei van het middellange krediet lag in 1968 lager dan in 1967 (f. 296 mln. resp. f. 375 mln.).

Door van het totale bruto cijfer de mutaties van het kapitaal, de reserves, de op lange termijn aangetrokken middelen en de eigenlijke spaargelden af te trekken, vindt men de vermeerdering van de binnenlandse geldhoeveelheid uit hoofde van het netto actieve bedrijf der handelsbanken. Dit effect benaderde in 1968 de f. 3 mrd.

Het is mogelijk, dat evenals in 1967 ook in 1968 het grotere beroep op de banken heeft gediend tot versterking van de liquiditeitsreserve en dus niet tot vergroting van de bestedingen heeft geleid. Anderzijds wijst de minder gunstige ontwikkeling van de betalingsbalans op binnenlandse inflatoire spanningen. De cijfers van het komende jaarverslag van de Nederlandsche Bank zullen de duisternis, die thans nog heerst, doen verdwijnen.

KAPITAALMARKT

Voor monetaire doeleinden is de splitsing van de totale bij handelsbanken ondergebrachte spaargelden in eigenlijke en oneigenlijke spaargelden zeer goed te verdedigen. Voor hun intern beleid geloof ik niet, dat de banken deze scheiding maken. Relevant zijn daarom de totale mutaties in de spaargelden. Deze hebben in 1968 f. 671 mln. bedragen

tegen f. 783 mln. in 1967. De hoge rente op de obligatiemarkt kan met deze daling in verband staan, doch het is evenzeer mogelijk, dat de incidentele ontsparing in december (f. 18 mln.) en de geringe toeneming in de daaraan voorafgaande maanden de belangrijkste oorzaak van de vermindering zijn geweest.

De banken zijn zeer actief geweest als aanbieders op de kapitaalmarkt. De uitbreiding, die aan de kapitaalmarktbeleggingen in 1968 is gegeven bedroeg meer dan het dubbele van die van 1967, nl. f. 995 mln. Bijna de helft is in 1968 naar de markt voor ondershandse leningen gestroomd.

De Minister van Financiën zal zeer tevreden zijn met het resultaat van de lening 1969. Het bedrag is na de inschrijving vastgesteld op f. 350 mln. De vrijheid om het bedrag vast te stellen is in feite beperkt. De omvang van de staatsleningen beweegt zich doorgaans rond de f. 300 mln., een bedrag dat ongeveer de opnamecapaciteit van de markt weergeeft. Daarbij komt, dat gezien de behoefte van anderen, zoals de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, de Staat nooit te ver mag gaan. Omdat de markt op een bedrag van f. 300 mln. meent te kunnen rekenen beperkt het systeem het majoreren maar verhindert het niet. Vandaar dat het toewijzingspercentage 24,2% heeft bedragen. Op zichzelf toont dit percentage dat de rente te hoog is geweest.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1963 = 100)	30 dec. 1969	H. & L. 1969	14 febr. 1969	21 febr. 1969
Algemeen	121	128 — 120	128	126
Internationale concerns	127	133 — 125	132	129
Industrie	119	129 — 118	129	126
Scheepvaart	89	94 — 90	94	93
Banken en verzekering	98	112 — 97	108	107
Handel enz.	122	133 — 121	131	128

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen ¹			
Kon. Petroleum	f. 182,90		f. 185,90 f. 179,15
Philips	f. 163,35		f. 167,05 f. 167,—
Unilever, cert.	f. 125,30		f. 130,40 f. 127,45
Zout-Organon	f. 199,80		f. 196,80 f. 195,20
Hoogovens, n.r.c.	f. 101,80		f. 108,70 f. 108,15
A.K.U.	f. 123,20		f. 130,80 f. 125,—
AMRO-Bank	f. 64,30		f. 65,— f. 64,90
Nat. Nederlanden	800		892 ² 870
K.L.M.	f. 212,—		f. 255,75 f. 236,50
Robeco	f. 255,50		f. 250,35 f. 256,80

New York			
Dow Jones Industrials	945		952 917
Rentestand			
Langlopende staatsobligaties ² ..	6,63		6,83 6,84
Aandelen: internationalen ²	3,4		.
lokale ²	3,9		.
Disconto driemaands schatkist- papier	5		5 5

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Prof. Dr. C. D. Jongman

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

Mededelingen

CONGRES TOEKOMSTPERSPECTIEVEN TEXTIEL

Op 17,18 en 19 april a.s. vinden te Enschede weer de Benelux Textieldagen plaats, ditmaal onder de titel „Toekomstperspectieven Textiel”. Het congres zal worden geopend met een breed „Perspectief van de toekomst” door Prof. Dr. F. L. Polak. Op de eerste dag o.a. nog Prof. Dr. H. J. Kuhlmeier: „Perspectief van de textieltoekomst. Obstakels op de weg naar een normale rentabiliteit”.

Vrijdag 18 april wordt begonnen met een drietal parallelvoordrachten, waarin actuele ontwikkelingen op textieltechnisch gebied aan de orde worden gesteld. Daarna o.a. bijdragen van Wiseman („New fibres and new materials”)

en Dr. T. J. Steenbergen („Perspectief van de computer in de textielindustrie”). In de middagzitting staat de marketing centraal, met o.a. een voordracht van Prof. D. M. Phelps: „Managerial thinking in product development”.

Het congres zal op 19 april worden besloten met beschouwingen rond het thema „Beheersbaarheid van de mode”. Hierbij zullen aan de orde worden gesteld hoe modere search en modeprognostiek kunnen worden georganiseerd en hoe de resultaten hiervan in de industrie kunnen worden toegepast.

Aanmelding en nadere inlichtingen bij Secretariaat congres „Toekomstperspectieven Textiel”, de Ruyterplein 3, Enschede, tel. (05420) 2 63 87.

De Kas-Associatie is o.a. gespecialiseerd in vermogensbeheer. Een van de hierbij betrokken afdelingen verzorgt de

BELEGGINGSVOORLICHTING

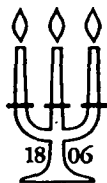
Op deze interessante afdeling is plaats voor een

MEDEWERKER *leeftijd tot 35 jr.*

die in overleg en nauwe samenwerking met andere medewerkers zelfstandig - zowel mondeling als schriftelijk - contact onderhoudt met onze cliënten over beleggingszaken.

Wij zoeken hiervoor iemand met een middelbare of daarmee te vergelijken opleiding, die beschikt over goede schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid en ruime effectenkennis. Enige ervaring op het gebied van beleggingen is gewenst.

Uw sollicitatie kunt u richten aan onze Afd. Personeelszaken; het maken van een telefonische afspraak voor een oriënterend gesprek is mogelijk onder tel.nr. 227 227, toestel 257 of 275.

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Spuistraat 172 Amsterdam-C.

onze verantwoordelijkheid. Ontwikkelingshulp is immers in tegenspraak met de onafhankelijkheid die door de ex-koloniën zo kort geleden is verkregen en zo jaloers wordt bewaard. Een land dat onafhankelijk wil zijn moet ook de prijs voor de economische ontwikkeling betalen. Die prijs bestaat uit het verlenen van prioriteit boven nationaal prestige, boven bezetenheid met sociale systemen enz. Zolang er ontwikkelingshulp wordt verleend wordt de waarheid dat deze prijs hoog is versluierd. Ontwikkelingshulp vertraagt dus het inzicht in de offers die de welvaart vraagt.

5. Op basis van dit inzicht zullen de ontwikkelingslanden hun eigen weg moeten zoeken. Daarbij zullen zij er verstandig aan doen gebruik te maken van het enorme westers economisch potentieel, door samenwerking met het Europese en het Amerikaanse bedrijfsleven.

Prof. Glastra van Loon heeft er in zijn commentaar (NRC, 18 februari 1969) reeds op gewezen dat Brugman over ontwikkelingshulp praat zonder eerst expliciet te maken wat hij onder het ontwikkelingsprobleem verstaat. Hoe hij dit ziet kan men, aldus Glastra van Loon, alleen indirect uit zijn bezwaren tegen ontwikkelingshulp opmaken. Daaruit komt dan naar voren dat Brugmans beeld van het ontwikkelingsprobleem nogal simplistisch is, nl. dat van een achterblijven in ontwikkeling ten opzichte van de industrielanden. Zelf wijst Glastra van Loon op het feit dat deze „achterstand” van de ontwikkelingslanden in belangrijke mate wordt medebepaald door voor hen ongunstige handelsvoorwaarden in een door reeds geïndustrialiseerde landen beheerste wereld-economie. Daarmee komt Glastra van Loon dicht bij de standpunten van Tinbergen (die behalve op de door Glastra van Loon genoemde punten doorgaans ook wijst op de voor de ontwikkelingslanden nadelige internationale produktiestructuur) en van Wertheim (die in dit verband veelal de nadruk legt op het misbruik dat de rijke industrielanden maken van hun economische en politieke macht ten opzichte van de ontwikkelingslanden).

Wij kunnen nog een stap verder gaan. Wertheim heeft in zijn hiervoor genoemd artikel gesteld dat de wijze waarop de rijke landen momenteel hulp verstrekken z.i. bedoeld is om de ontwikkelingslanden nog meer achter te houden dan in de huidige internationale economische en politieke structuur reeds het geval is. Ook Linnemann wijst, zij het dan genuanceerder, in zijn commentaar op Brugmans artikel, op deze verscherping van het ontwikkelingsprobleem. Zijn conclusie verschilt van die van Wertheim: de laatstgenoemde verklaarde geen man en geen cent voor ontwikkelingshulp ter beschikking te willen stellen (een later afgezwakte uitspraak), terwijl Linnemann het in navolging van Tinbergen vooral zoekt in een verbetering van de kwaliteit van de hulpverlening, in „echte” hulpverlening; hetgeen zij daaronder verstaan moge bij de lezers van *ESB* bekend verondersteld worden. Brugman blijkt echter ook voor dit probleem geen oog te hebben. Dat blijkt nog eens expliciet uit zijn antwoord aan René Vos, die in zijn commentaar uitvoerig op dit punt was ingegaan.

Een kritiek op Brugmans visie zal, behalve in zijn analyse van het ontwikkelingsvraagstuk en in zijn perceptie van de feitelijke doelstellingen der rijke landen, ook een aangrijpingspunt moeten zoeken in zijn opvatting inzake de meest wenselijke doelstellingen van het ontwikkelingsbeleid der arme landen. Het is verwonderlijk dat de tot nu toe gepubliceerde commentaren daarover nauwelijks spreken, en dat terwijl Brugman op dit punt net zo te kort schiet als op de beide vorige. Het zo zeer prioriteit ver-

MODERNE LEVEN- VERZEKERING

automatische
groei van het
verzekerde bedrag
door **unieke**
winstdeling...

tussentijdse
verhoging van uw
verzekering door
optiesysteem
onafhankelijk van
gezondheids-
toestand...

zonder genees-
kundig onderzoek
terstond en
blijvend verzekerd
door inzending
van **certificaat**

DE HOLLANDSCHE SOCIËTEIT MAAKT DEEL UIT VAN DELTA VERZEKERINGSGROEP N.V.

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE PAPIERFABRIEK N.V.

In verband met de snelle groei van onze onderneming hebben wij plaatsingsmogelijkheid voor een

BEDRIJFSECONOOM

Onze gedachten gaan uit naar een academisch gevormde econoom van 30 tot 35 jaar, die praktijkervaring heeft op het gebied van budgettering, bedrijfssignalering en andere beheersingstechnieken.

★

Belangstellenden worden uitgenodigd hun schriftelijke sollicitatie te richten aan de afdeling Personeelszaken, Commandeurslaan te Maastricht.

lenen aan economische groei, waaraan de sociale, culturele en nationale ontwikkeling ondergeschikt zou moeten zijn, is inderdaad een tekort schieten in visie op hetgeen ontwikkeling betekent.

Uit de drie genoemde uitgangspunten (1. Brugmans negatie van de buiten de mogelijkheden der ontwikkelingslanden liggende structurele oorzaken van de ongelijke internationale welvaartsverdeling; 2. zijn naïeve opvatting omtrent de doelstellingen der rijke landen; en 3. zijn westers-economistische interpretatie van het ontwikkelingsproces) zal het door Brugman bepleite ontwikkelingsbeleid logisch moeten voortvloeien. Dat doet het ten dele. Het spreekt, gegeven de uitgangspunten, vanzelf dat hij grote betekenis toekent aan het westerse bedrijfsleven en dat hij geen enkele suggestie doet inzake de internationale handelspolitiek, de internationale herstructurering van de produktie en de internationale economische besluitvorming (samen met de internationale hulpverlening de vier hoofdelementen van hetgeen Tinbergen voorstelt als een internationale ontwikkelingsstrategie). Het spreekt echter niet vanzelf dat Brugman voorstelt de hulpverlening stop te zetten. De bijdrage van ontwikkelingshulp tot de economische groei van de ontwikkelingslanden is immers, voor zover mogelijk, wetenschappelijk aangetoond (vgl. bijv. Chenery); de twijfels richten zich juist tegen ontwikkelingshulp als een instrument dat niet alleen tot economische groei maar tot het totale ontwikkelingsproces bijdraagt (vgl. bijv. Wertheim).

Het standpunt van Brugman is schematisch samengevat (blz. 198). Het is daarin tevens vergeleken met de standpunten van Tinbergen en Wertheim, alsmede met het officiële beleid van de regeringen der westerse donorlanden (in het schema gemakshalve met „Udink” aangeduid, hoewel onze huidige minister daarmee natuurlijk niet geheel recht wordt gedaan; trouwens, ook in de kolommen „Tinbergen” en „Wertheim” is niet zozeer hun beider visie beschreven, als wel aangeduid hoe er in hun „scholen” over de Noord-Zuid relatie wordt gedacht). Het schema is natuurlijk niet volledig. Er had bijvoorbeeld nog een regel met de respectievelijke motiveringen aan toegevoegd kunnen worden. Brugman heeft daar in zijn artikel ruime aandacht aan besteed en ook zijn commentatoren gingen tamelijk uitvoerig op de verschillende beweegredenen in. Het punt lijkt in de discussie trouwens afdoende behandeld te zijn. Maar afgezien daarvan is het ook niet nodig om de motivering nog als een afzonderlijke bepalende factor in te voeren. Ook voor de andere drie geldt dat de door hen voorgestane vorm van internationale ontwikkelings-samenwerking afgeleid kan worden uit hun analyse en hun formulering der doelstellingen. Zijn die beide doortrapt (René Vos over „Udink”), naïef („Brugman”), ambitieus („Tinbergen”) of eenzijdig-juist („Wertheim”), dan is de voorgestane aanpak het ook.

J. P. Pronk

CENTRAAL INSTITUUT VOOR HET MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

★

Ons instituut geeft bedrijfseconomische, bedrijfstechnische en planologische adviezen en organiseert cursussen voor ondernemers, waarin het moderne bedrijfsbeleid wordt behandeld.

Bovendien helpen wij onderwijs- en opleidingsinstituten bij het aanpassen van programma's en lesstof aan de nieuwe ontwikkelingen.

De afdeling **VOORLICHTING** vraagt een

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER (bedrijfseconoom)

Hij zal cursus- en opleidingsprogramma's ontwerpen en lessen schrijven.

Het onderhouden van contacten met opdrachtgevers en docenten en het lesgeven en leiden van cursussen behoort mede tot zijn werkzaamheden.

Gevraagd wordt een opleiding van academisch of daaraan gelijk te stellen niveau.

In woord en geschrift moet deze medewerker zich duidelijk kunnen uitdrukken.

Bedrijfservaring is gewenst.

★

Met de hand geschreven sollicitaties gelieve u te richten aan de Directie van het C.I.M.K., Burg. Hogguerstraat 1183 te Amsterdam-West (noordzijde Sloterplas).